

Anne Ahokas

**Toimitustyöryhmä:
Tarja Itkonen
Kirsi Moisander
Eija Susitaival**

Pohjois-Savon kulttuuriklusteri

Kulttuuriklusterin nykytilaselvitys

Pohjois-Savon liitto

ALUKSI

Pohjois-Savon liitto aloitti elokuussa vuonna 2001 Pohjois-Savon kulttuuriklusterin käynnistämiprojektin, jonka tavoitteena oli Pohjois-Savon kulttuurin nykytilan selvittäminen ja kulttuuriyritysten toimintaedellytysten kartoittaminen. Projektin projektipäälliköksi palkattiin FM Anne Ahokas, joka kokosi tutkimusaineiston. Vuonna 2001 perustetun Pohjois-Savon kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmä määritteli selvityksen pohjalta maaliskuussa 2002 kulttuuriklusterin vision kulttuuriyritysten kansainvälisen ja kansallisen kilpailukyvyn parantamiseksi. Vuonna 2002 HuK Tarja Itkonen palkattiin työstämään klusteriselvityksen tutkimusaineistoa julkaisuksi. Toimitustyön julkaisua varten vuonna 2003 teki työryhmä, jonka jäseninä olivat HuK Tarja Itkonen, viestintäpäällikkö Kirsi Moisander ja viestintäsihteeri Eija Susitaival.

Pohjois-Savon kulttuuriklusterityön yhdeksi tavoitteeksi asetettiin toimijaverkoston rakentaminen, joka hahmottelisi yhdessä alan kehittämistavoitteita ja -keinoja. Klusterin tehtävänä oli myös pohtia kulttuuria palveluiden ja hyvinvoinnin näkökulmasta. Klusteri, eräänlainen kansainvälistä kilpailuetua antava alueellinen kotipesä muodostuu toisiaan tarvitsevista yrityksistä ja yrityksiä tukevien organisaatioiden verkostoista. Pohjois-Savon kulttuuriklusterin perustamista elintarvike-, hyvinvointi-, informaatioteknologia-, matkailu-, metalli-, metsä- ja ympäristöklusterien rinnalle voidaan perustella sekä taloudellisilla että kulttuurisilla arvoilla ja tavoitteilla.

Tällä tutkimuksella on pyritty selvittämään Pohjois-Savon keskeisimpien kulttuurin- ja taiteenalojen yritystoiminnan tilannetta 2000 -luvun alussa. Tutkimukseen osallistui eri kulttuurin- ja taiteenalojen toimijoita, Pohjois-Savon taidetoimikunnan edustajia, kulttuurialan yrittäjiä, Pohjois-Savon liiton henkilöstöä sekä 12 -jäseninen kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmä kommentein ja neuvoien työn eri vaiheissa. Kulttuuriklusterin asiantuntijaryhmä toimi kulttuuriklusterin käynnistämiprojektin ohjausryhmänä.

Asiantuntijatyöryhmään kuuluivat seuraavat jäsenet:

Eskelinen Tarja, johtaja, Minna Canth -instituutti, Kuopio
Halonen-Suvala Annamaija, muotoilija, Halonen-Suvala & Suvala Oy, Kuopio
Kivinen Marja, maakuntahallituksen jäsen, Pohjois-Savon liitto, Kuopio
Kujanpää Heikki, johtaja, kaupunginteatteri, Kuopio
Moisander Kirsi, viestintäpäällikkö, Pohjois-Savon liitto, Kuopio
Puurunen Hannu, toiminnanjohtaja, Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu Lastu, Lapinlahti
Raatikainen Riitta, päätoimittaja, Viikkosavo Oy, Kuopio
Rusi Pirkko, sivistystoimentarkastaja, Itä-Suomen lääninhallitus, Kuopio
Vapaavuori Pekka, rehtori, Sibelius Akatemia, Helsinki
Vähälä Eija, rehtori, Kuopion Muotoiluakatemia, Kuopio
Wuorisalo Jyri, mediatuottaja, Mindcom Oy, Kuopio

Sisällysluettelo:

KULTTUURIKLUSTERIN NYKYTILA, TAVOITE JA VISIO	5
SWOT-ANALYYSI	6
1. JOHDANTO	7
1.1 Kulttuuriklusterin käynnistämiselvityksen lähtökohdat ja tavoitteet	7
1.2 Pohjois-Savo maakuntana ja aikaisemmat selvitykset	7
1.3 Kulttuurisektorin kehittäminen	9
1.4 Maakuntakuvatutkimus ja kehittämisen pääpainopistealueet	9
1.5 Määrälliset tavoitteet ja aluebarometri	9
1.6 Kulttuurialan ohjelmat	10
1.6.1 Valtioneuvoston päätös muotoilupolitiikasta ja Muotoilu 2005! –ohjelma	10
1.6.2 Osaamisen keskittymät – muotoilun innovaatiokeskukset	11
1.6.3 Muotoilun monialainen tutkimusohjelma	11
1.6.4 Ammattikorkeakouluista tuotekehityksen osaaminen	11
1.6.5 Käsityökoulutus – tekniset taidot omaavat osaajat	11
1.6.6 Muotoilupalvelut kilpailukykyisiksi	12
1.6.7 Kansainvälisesti kilpailukykyiset muotoilutoimistot	12
1.6.8 Yrityshautomosta tuki uudelle yritystoiminnalle	12
1.6.9 Käsityö uuden tuotannon lähteenä	12
1.6.10 Julkinen sektori esikuvien luojana	13
1.6.11 Muotoilupolitiikan toteutuminen	13
2. AINEISTO JA MENETELMÄT	13
3. TULOKSET	14
3.1 Kulttuuriyritykset ja niiden toimintaympäristö	14
3.2 Kulttuurin ja matkailun toimialojen toimipaikat, liikevaihto ja henkilöstö	17
3.3 Kulttuurialan työllisyys ja työttömyys sektoreittain ja ammattiluokittain	17
3.3.1 Suomi ja Pohjois-Savo	17
3.3.2 Kulttuurityölliset ja –työttömät ammattiluokittain	18
3.3.3 Kulttuurityölliset toimialoittain, työnantajasektori ja verotulot	19
3.3.4 Kulttuurialan opettajat oppilaitoksittain	20
3.4 Kulttuuri- ja matkailualan tutkinnot, opiskelijat ja sitoutuminen työelämään	22
3.5 Kriittiset menestystekijät kulttuuriyrittäjien ja alan avainhenkilöiden	23
näkökulmasta	
3.6 Kuntien kulttuuritoimen arviointitutkimus, hankkeet, avustukset ja	24
kansalaistoiminta	

3.6.1	<i>Kulttuuritoimen arvioinnin kehittäminen</i>	24
3.6.2	<i>Kuntien kulttuurin talousarvio, avustukset ja kulttuuritapahtumat</i>	24
3.6.3	<i>Hankkeet ja yritystuet</i>	25
3.6.4	<i>Avustukset</i>	26
3.6.4.1	<i>Opetusministeriön ja Itä-Suomen lääninhallituksen kirjasto- ja muut avustukset</i>	26
3.6.4.2	<i>Pohjois-Savon taidetoimikunnan avustukset ja apurahat</i>	27
3.6.5	<i>Kansalaistoiminta</i>	27
3.6.5.1	<i>Harrastajateatterit</i>	27
3.6.5.2	<i>Opetusministeriön avustukset nuorisoseuroille ja seurantalojen korjauksiin</i>	28
3.6.5.3	<i>Urheiluseurat ja -järjestöt</i>	28
3.6.5.4	<i>Käsityöyhdistykset ja osuuskunnat</i>	29
3.7	Taiteen yksityinen sponsorointi ja taidehankinnat Suomessa ja Pohjois-Savossa	29

4. KESKEISIMMÄT JOHTOPÄÄTÖKSET 30

4.1	Kulttuuriklusteriyritysten ja ammattialojen tarkastelun lähtökohtia	30
4.2	Kehittämisaalueita	31
4.3	Yritysten kansainvälistyminen	32
4.4	Koulutus ja oppilaitosten verkostoituminen	32
4.5	Haasteelliset kehityssuunnat ja väestöryhmien tarpeet	33
4.6	Jatkotutkimukset	34
4.7	Lopuksi	35

TIIVISTELMÄ 35

LÄHTEET 37

LIITE 1 39

LIITE 2 40

KULTTUURIKLUSTERIN NYKYTILA, TAVOITE JA VISIO

Kulttuuriklusterityöryhmän asiantuntijajäsenten visio klusterin nykytilasta, tavoitteista ja tulevaisuudesta.

Kulttuuriklusterin nykytila v. 2000, tavoite v. 2006 ja visio v. 2020		
NYKYTILA 2000	TAVOITE 2006	VISIO 2020
<p>- yrityksiä 972 - työllisiä ammattiluokituksen mukaan 2945 - työllisiä toimialan mukaan 5384 <u>Pullonkaulat:</u> yksin yrittäminen (yrityskoon pienuus), verkostoitumattomuus, bisnesosaamisen puute, kasvun nälkä puuttuu, verkostobisneksen muotoutumattomuus, tuottajien puute</p>	<p>- kulttuuriteollisuusalat ammattimaistuneet - naisyrittäjyys vahvistunut - 200 uutta työpaikkaa - liikevaihto kasvaa 5 % / vuosi</p>	<p>- 2500 uutta työpaikkaa - 500 uutta yritystä - 10-20 yli 25 työntekijän yritystä <u>Toimenpiteet:</u> kulttuuriyrittäjyyden "kehittämiskeskus KYKY", kulttuuriyritysten kansainvälistymisen edistäminen, kasvuhakuisten yritysten etsiminen, toimenpiteet kohdistetaan yllä mainittuihin yrityksiin, yliopistotasoisien maisteriohjelman rakentaminen kulttuuriyrittäjyyden alueelle</p>
	<p><u>Vahvuudet:</u> koulutus, osaajat <u>Kehittämisaalueet:</u> kulttuuriyrittäjille räätälöity kehittämis- ja hautomotoiminta, liiketoimintaosaamisen vahvistaminen, tuotekehitys, tuotteistaminen, riskinottokyvyn kehittäminen, verkostoyrittäjyyden ja yhteistuotannon muotouttaminen, brändiajattelun sisäänajo, kansainvälistyminen <u>Painopisteet:</u> käsi- ja taideteollisuus, musiikki ja tanssi, kulttuurimatkailuyritykset, infocom-alat, terveystieteisiin liittyvä kulttuurituotanto, muotoilu ja viestintä</p>	

SWOT-ANALYYSI

Klusterityöryhmän asiantuntijat tekivät kulttuurin ja taiteen toimialoja koskevan swot-analyysin sisäisistä vahvuuksista ja heikkouksista sekä ulkoisista mahdollisuuksista ja uhkista. Seuraavassa on esitetty tiivistelmä analyysin tuloksista.

VAHVUUDET (sisäiset)	HEIKKOUEDET (sisäiset)
<p>musiikki-, tanssi- ja muotoilualalla valtakunnallisesti tunnettua osaamista</p> <p>hyvä koulutusinfrastruktuuri</p> <p>kansalaistoiminta aktiivista</p> <p>vahvat perinteet ja savolainen identiteetti</p> <p>hyvät uuden teknologian tukimuodot</p> <p>ympäristö</p> <p>kulttuurin arvostus yleisesti ottaen hyvä</p> <p>harrastajateattereita on lähes joka kunnassa</p> <p>lasten musiikin harrastus on suosittua ja arvostettua</p> <p>kulttuuriklusterin syntyminen</p>	<p>toimintojen hajanaisuus, päällekkäisyys ja koordinoimattomuus</p> <p>heikko verkostoituminen paikallisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti</p> <p>kulttuurin tuotantotapa ammattilaisillakin usein harrastajamainen</p> <p>peruskoulun vähäinen kulttuuriaineiden opetus</p> <p>pieni väestöpohja, taiteen erityisalojen harrastajia vähän</p> <p>liika nurkkakuntaisuus, kateus, sisäänpäin tuijottaminen, omahyväisyys ja kontaktien puute rahan puute</p>
MAHDOLLISUUDET (ulkoiset, tulevaisuus)	UHKAT (ulkoiset, tulevaisuus)
<p>kulttuurialojen toimijat löytävät kriittiset menestystekijät ja toimivat määrätietoisesti niiden edistämiseksi</p> <p>kansainvälistyminen</p> <p>nuorten osaajien sitouttaminen alueelle</p> <p>laaja taiteen perusopetus</p> <p>laadukas ammatillinen kulttuurialan koulutus</p> <p>yliopistojen ja taiteilijoiden tietojen ja taitojen yhdistäminen tuottavaksi toiminnaksi</p> <p>kulttuurin kärkihanke</p> <p>arkkitehtuurin kansalaiskasvatus</p> <p>aluekeskusohjelmien hankkeet</p> <p>viestintäteknologia vähentää maantieteellisen sijainnin merkitystä kulttuurin tuotannontekijänä</p> <p>teknologia tuo kulttuurin puolelle uutta osaamista ja infrastruktuuri muodostavat yhdessä erittäin vahvan kokonaisuuden</p> <p>kulttuurin kuluttajien määrä ei vähene</p> <p>sisällöntuotannon uusi kasvu</p> <p>pk-yritysten syntyminen</p> <p>kulttuurimatkailun kehittäminen</p> <p>yritysten taidesponsoroinnin kasvu</p> <p>ennakkoluulottomuus</p> <p>henkisten arvojen merkitys kasvaa</p>	<p>toimijat jäävät omaan lokeeroonsa ja kituvat talousahdingossa</p> <p>kansainvälisyys ei sisälly kulttuuritoimintaan</p> <p>väestörakenne, poismuutto ja nuorten osaajien puute</p> <p>kirjastotoimeen kohdistuvat supistukset</p> <p>kansallinen kilpailu kovenee</p> <p>kohtuuhintaiset ja nopeat liikenneyhteydet</p> <p>kulttuurin kuluttajien väheneminen</p> <p>valtiosuukusten ja valtion tuen väheneminen</p> <p>yrityselämän sponsorointi vähenee urheilussa eikä siirry kulttuurin puolelle</p> <p>"junasta pois tippuminen", nurkkapatriotismi ja ruikuttaminen</p> <p>taiteilijoiden jääminen ulkopuolelle</p>

1. JOHDANTO

1.1 Kulttuuriklusterin käynnistämiselvityksen lähtökohdat ja tavoitteet

Pohjois-Savoon päätettiin perustaa keväällä 2001 kulttuuriklusteri. Hanketta selvittävän asiantuntijatyöryhmän puheenjohtajana on toiminut päätoimittaja Riitta Raatikainen Viikkosavo Oy:stä. Kulttuuriklusterin 12 jäsentä edustavat kulttuurin keskeisiä toimialoja Pohjois-Savossa. Asiantuntijajäsenten tehtävänä on ollut pohjoissavolaisten kulttuuriyritysten toimintaedellytysten kehittäminen. Ryhmän tehtävänä on ollut myös pohtia kulttuuria palveluiden ja hyvinvoinnin näkökulmasta (Pohjois-Savon liitto 2001a).

Laajasti käsittäen Pohjois-Savon kulttuuriklusterilla tarkoitetaan kaikkien pohjoissavolaisten kulttuurialan yritysten, oppilaitosten, julkisen hallinnon, opiskelijoiden, taiteilijoiden ja Pohjois-Savon asukkaiden avointa yhteistyöverkostoa (Jääskeläinen 2001). Verkoston tavoitteena on yhdistää eri kulttuurin ja taiteen alojen toimijoiden osaaminen ja voimavarat. Vuorovaikutus käsittää monipuolista oppimista, tietojen ja kokemusten vaihtamista ja palveluiden kehittämistä, tuottamista ja hyväksikäyttöä kansainvälistyvässä toimintaympäristössä. Avoimen yhteistyöverkoston tietotaitoa ja kokemusta on hyödynnetty muun muassa seminaarien, haastatteluiden ja kyselyiden välityksellä. Klusteritoimintamallin avulla pyritään edistämään kulttuurialan koulutuksen ja yrittäjyyden alueellista kehittämistä yhteistyössä alan organisaatioiden kanssa. Klusterin tarkoituksena on varmistaa Pohjois-Savon kulttuurialan kilpailukykyä sekä kouluttautumisen että yritystoiminnan alueilla toimimalla siten, että seutu on luovan liiketoiminnan kehityksen kärkijoukoissa.

Pohjois-Savon kulttuuriklusterin käynnistämiselvitysprojektiin tavoitteena oli mahdollistaa edellytykset klusterin toimintamallin syntymiselle ja selvittää kulttuurin nykytilaa Pohjois-Savossa. Selvitys toteutettiin 20.8.2001-28.2.2002. Projekti toimi Pohjois-Savon liitossa ja toimintaa ohjasi ohjausryhmä. Projektia rahoitti Pohjois-Savon kehittämisrahasto ja kokonaisbudjetti oli 42 720 euroa (254 000 mk).

Kulttuurin käsite on monimuotoinen. Kulttuuri sisältää henkisen ja aineellisen kulttuuriperinteen, korkea- ja populaarikulttuurin, koulutuksen, urheilun, harrastustoiminnan ja erilaiset alakulttuurit. Kulttuuri esittäytyy ympäristösämme kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluina, jotka luovat hyvinvointia ja viihtyvyyttä. Kulttuuriset tekijät vaikuttavat osaltaan identiteetin muodostumiseen ja asuinpaikan valintaan.

Kulttuuriteollisuus puolestaan on Opetusministeriön muotoileman laajimman määritelmän mukaan merkityssisältöihin perustuvaa tuotantoa. Määritelmä kattaa kulttuurisilla merkityksillä myytävät tuotteet ja palvelut, esimerkiksi vaatetus- ja musiikkiteollisuuden tuotteet sekä liikunnan. Selvitys on rakentunut tämän määritelmän mukaisesti toimialakohtaisen liikevaihdon, keskimääräisten verotulojen, työnantajasektorin ja työllisten määrän osalta. Kulttuuriyrittäjyyden ja luovan liiketoiminnan näkökulmat ovat korostuneet yritysmäärän arvioinnissa, kulttuuriammateittain ja työnantajasektoreittain luokitellun työvoiman laskennassa, kyselyssä ja haastattelussa. Selvityksen mallintamisessa ja toimialojen valinnassa on käytetty vuonna 1999 tehtyjä alan tutkimuksia. Matkailu- ja kulttuurialoilla on yhteisiä kehittämisintressejä. Näitä elinkeinosektoreita on vertailtu opiskelijamäärien, liikevaihdon ja yritysmäärien suhteen keskenään, jos se on ilman päällekkäisyyksiä ollut mahdollista.

1.2 Pohjois-Savo maakuntana ja aikaisemmat selvitykset

Tilastokeskuksen mukaan maamme kuudenneksi suurimmassa maakunnassa oli 252 842 asukasta vuonna 2001 ja vuoden 2002 ennakkotietojen mukaan 251 946 asukasta. Tämä on noin 5 % koko Suomen väestöstä. Vuoden 2002 tammikuussa maakunnan väkiluku kasvoi, kun Kangaslammen kunta liitettiin Pohjois-Savoon. Kangaslampea ei ole otettu huomioon tässä työssä.

Maakunnan yrityksistä suurin osa on pieniä ja keskisuuria. Pohjois-Savossa toimi Korpelaisen (2000) mukaan 11 400 alle 50 henkeä työllistävää yritystä ja 180 yritystä, jotka työllistivät 50-250 henkeä. Tavoitteena on ollut yritysten määrän kasvattaminen. Vuonna 1997 Suomessa oli kaikkiaan 213 000 yritystä, joista 11 745 eli 5,5 % edusti kulttuurialaa taiteilijatoiminnasta viihde-elektroniikan tukkukauppaan.

Työssä selvitettiin Pohjois-Savon osalta vastaavat tiedot 2000-luvulla. Lisäksi selvitettiin kulttuurialan toimialakohtainen liikevaihto.

Teollisuustuotannon yrityksistä vientiin suuntautui 1990-luvun lopulla neljännes (Korpelainen 2000). Vuonna 1999 Pohjois-Savon työpaikat sijoittuivat elinkeinosektoreille Reinikaisen ja Kämäräisen (2001) mukaan seuraavasti:

 yhteiskunnalliset palvelut 35 %
 teollisuus- ja rakennustoiminta 24 %
 kauppa- ja majoitustoiminta 14 %,
 maa- ja metsätalous 10 %
 rahoitus- ja vakuutustoiminta 10 %
 kuljetus- ja tietoliikenne 7 %

Kulttuurisektorin osuutta ei eritelty. Palveluelinkeinoista voimakkaimmin on odotettu kasvavan matkailun (Korpelainen 2000), tosin matkailubarometri ennakoii Matkailun edistämiskeskukseen (2002) mukaan negatiivisempaa kehitystä. Huipputeknologiayritysten määrä on ollut kasvussa 1990-luvun lopulta alkaen.

Pohjois-Savon työllisyysaste oli 61,6 % vuonna 2000 (Savo Sinuksi 2001). Pohjois-Savon työllisyysaste on ollut noususuunnassa 1990-luvun lamavuosista (Savon Sanomat 2002b). Kulttuurialan työttömyyttä ja työllistä työvoimaa koskevat uusimmat tiedot ammatti- ja toimialaluokittain sekä kunnittain selvitettiin TE -keskuksen ja Tilastokeskuksen rekisterien avulla.

Kulttuuri- ja taidealan työllisten määrä on tässä selvityksessä esitetty sekä ammattiluokituksen mukaisena että toimialakohtaisena. Ammattiluokituksen mukaan Pohjois-Savossa taide ja kulttuuri työllisti vuonna 1999 noin 700 ihmistä. Toimialakohtaisessa tarkastelussa työllisen kulttuurityövoiman määrä on suurempi kuin ammattiluokittain tarkasteltuna. Suomessa kulttuurisektorin työllistämiä henkilöitä koko työllisestä työvoimasta oli 4,7 % vuonna 1995, kun työllinen kulttuurityövoima oli noin 90 000 ja koko työllinen työvoima 1,93 miljoonaa henkeä (Minkkinen ym. 1999, Karttunen 2001). Naisten osuus työllisestä kulttuurityövoimasta oli 47 % ja koko työllisestä työvoimasta 49 %.

Työssä selvitettiin Pohjois-Savon osalta vastaavat tiedot 2000-luvulla myös kulttuurialan koulutuksen osalta. Lisäksi koottiin tietoja kansalaispistoista, kansalaistoiminnasta, hankkeista, avustuksista ja kulttuurityövoiman määrästä, verotuloista ja työnantajasektorista ammatti- ja toimialaluokittain sekä seutukunnittain tarkasteltuna.

Pohjois-Savon kulttuurialaa koskevissa aiemmissa selvityksissä on ennakoitu 2000-luvun kulttuurialan työmarkkinoiden ja ammatillisten vaatimusten muutoksia sekä kulttuurituotantoa elinkeinona ja työllistäjänä vuosien 1996-1999 tilastotietojen, seminaarialustusten ja avainhenkilöiden haastatteluiden perusteella. Matkailuyrittäjien ja viranomaisten käsityksiä kokoavan selvityksen perusteella nähtiin ongelmallisena, että kulttuurin eri toimijoilla ei ole yhdenmukaista käsitystä siitä, mihin kulttuurimatkailussa pitäisi keskittyä. Ympärivuotisen kulttuuritarjonnan ja niiden ympärille rakentuneiden "matkailutuotteiden" nähtiin olevan ratkaisevassa asemassa erityisesti lähimatkailusta saatavien tulojen kannalta. Tuolloin tapahtumat tuottivat 10-20 % kulttuurimatkailun kokonaistuloista. Ongelmallisena selvityksessä nähtiin myös kulttuurintuottajien ja Savon matkailuyrittäjien verkostoitumisen ja yhteistyön puute (Korpelainen 2000).

1.3 Kulttuurisektorin kehittäminen

Maakunnassa on käynnistynyt vuosina 2000-2001 useita hankkeita liittyen kulttuurialan kehittämiseen koordinoijinaan koulutusorganisaatiot ja yhdistykset. Keskeisiä rahoittajatahoja ovat olleet Itä-Suomen lääninhallitus, Pohjois-Savon liitto ja TE-keskus. Hankkeet on rekistereissä (Pohjois-Savon liitto 2001b) listattu osin matkailu-, ICT- tai hyvinvointihankkeiksi, koska kulttuuriklusteri perustettiin vasta keväällä 2001. Hankelista koottiin syyskuussa 2001. Listaa pyrittiin mahdollisuuksien mukaan täydentämään selvityksen valmistumiseen saakka. Hankkeissa ovat mukana EU:n Kulttuuri 2000 -ohjelman ja sen kokeilutoimien hankkeet (Connect). Hankelistasta puuttuvat EU:n puiteohjelmaa edeltäneiden alakohtaisten ohjelmien (Ariane, Kaleidoskooppi, Rafael) hankkeet ja maakuntien yhteisesti suunnittelema Thousand lakes -matkailuhanke, joka tähtäsi matkailuyrittäjien yhteistyöhön. Työssä esitettiin myös Pohjois-Savon kulttuurialan hankkeet vuosina 1995-2001 aiempien julkaisujen, Europa -hankerekisterin ja Cimon kautta saatujen tietojen perusteella (Kangas & Hirvonen 2000, Kinnunen 2000, Kulttuuri 2000 -ohjelma).

Kulttuuri- ja matkailualan yhteisiä kehittämishankkeita pyritään alueella tukemaan yritystoiminnan ohella, koska hankkeet tuovat alueelle vetovoimaisuutta muun muassa työpaikkojen ja palveluiden muodossa. Toisaalta monet kulttuuripalvelut ja niiden kehittämiseen liittyvät hankkeet ovat Opetusministeriön ja Itä-Suomen lääninhallituksen julkisen rahoituksen varassa (Viitanen 1999), esimerkkinä voidaan mainita kirjastopalvelut. Investointi- ja erilaisia kehittämistukia on myös jaettu kulttuurialan yrityksille vuosina 2000-2001 muun muassa EU:n tavoite 1 -ohjelman kautta.

1.4 Maakuntakuvatutkimus ja kehittämisen pääpainopistealueet

Pohjois-Savon matkailullisia ja kulttuurillisia vetovoimatekijöitä ovat monimuotoinen, runsasvesistöinen luonto ja hyvät mahdollisuudet erilaisiin vapaa-ajan toimintoihin (Maakuntakuvatutkimus 2000). Aikuisväestö ja elinkeinoelämän edustajat maakunnassa ja maakunnan ulkopuolella olivat nuoria tyytyväisempiä Pohjois-Savon kulttuuri-tarjontaan. Matkailu, kulttuuri ja vapaa-aika ovat Pohjois-Savon kehittämisen pääpainopisteitä tärkeysjärjestyksessä heti metsätalous- ja elintarvikesektorin jälkeen (Korpelainen 2000).

Pohjois-Savo profiloituu korkealaatuisten luonto- ja harrastusmatkailutuotteiden, innovaatioiden ja matkailureittistöjen alueena. Tavoitteena on matkailijamäärien muita Itä-Suomen alueita suurempi kasvu ja samoin valtakunnallisesti suhteellisesti suurempi kasvu. Koulutuksen ja elinkeinoelämän tarpeiden vastaavuuden parantamiseen pyritään muun muassa kulttuurin ja elinkeinoelämän kytkentöjen vahvistamisella. Matkailussa kulttuurilla katsotaan olevan merkitystä vetovoimatekijänä ja paikkakunnalla oleskeluajan pidentämisessä.

1.5 Määrälliset tavoitteet ja aluebarometri

Pohjois-Savo koskevissa määrällisissä tavoitteissa vuoteen 2020 on esitetty työllisyysasteen lisäämistä vuoden 2000 61,6 %:sta 70 %:iin ja bruttokansantuotteen kasvua 3,8 miljardista eurosta 6,9 miljardiin euroon. Investointitavoite vuoteen 2020 on 1,4 miljardia euroa vuoden 2000 0,76 miljardin euron tasosta. Pohjois-Savon julkiset investoinnit yltyvät 6 727 517 euroon (neljä miljardia markkaa) vuosina 2001-2005. Julkisista investoinneista suurin osa, 24 %, kohdentuu yritys- ja elinkeinopalveluihin. Tähän ovat vaikuttaneet Kuopion ja Varkauden mittavat toimitilaratkaisut. Väestötavoite on asetettu vuoden 2000 noin 252 000:sta 250 000:een asukkaaseen (Savo Sinuksi 2001). Tilastokeskuksen (2001a) muuttoliiketrendin mukaan Pohjois-Savossa olisi 232 000 asukasta vuonna 2020.

Tilastokeskuksen vuonna 2002 julkaistujen ennakkotietojen mukaan kuntatalouden suhteellinen paraneminen näkyy Pohjois-Savossa siten, että negatiivisen vuosikatteen kuntien määrä laski 12:sta kahdeksaan kuntaan. Vuosikate oli keskimäärin vajaa 90 euroa (532 mk) asukasta kohden, kun vuonna 2001 se oli keskimäärin -5,55 euroa (-33 mk), (Savon Sanomat 2002c).

1.6 Kulttuurialan ohjelmat

Valtakunnallisella ja alueellisella tasolla on 1990-luvulla valmistunut monia kulttuurialaa käsitteleviä selvityksiä ja ohjelmia. Tällaisia ovat esimerkiksi Valtioneuvoston arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 17.12.1998, Itä-Suomen läänin arkkitehtuuripoliittinen ohjelma vuonna 2000 sekä koko maata koskettava kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004. Seuraavassa esitellään tarkemmin kulttuuriklusterin kannalta keskeistä muotoilupoliittista ohjelmaa.

1.6.1 Valtioneuvoston päätös muotoilupoliitikasta ja Muotoilu 2005! -ohjelma

Valtioneuvoston muotoilupoliittisen periaatepäätöksen ja Muotoilu 2005! -ohjelman tavoitteena on luoda Suomeen dynaaminen muotoilujärjestelmä, jonka ansiosta Suomi saavuttaa edelläkävijämaan aseman muotoilun hyödyntämisessä. Muotoilu 2005! -ohjelmalla tavoitellaan kilpailukyvyyn parantamista kehittämällä muotoilualan koulutusta ja tutkimusta sekä liittämällä muotoilu kansallisen innovaatiojärjestelmän kehitykseen. Muotoilulla vaikutetaan kansalaisten hyvinvointiin luomalla esteettisesti korkeatasoista ympäristöä ja käyttäjäystävällisiä tuotteita.

Valtioneuvoston hyväksymän Muotoilu 2005! -ohjelman tavoitteiden toteuttamiseksi yliopisto- ja ammattikorkeakoulutason muotoiluopetuksen sekä toisen asteen ammatillisen muotoilukoulutuksen kehittämiseksi on esitetty seuraavia toimenpiteitä: 1) Muotoilualan osaamistason nostaminen, 2) Muotoilualan voimavarojen keskittäminen ja osaamispuheen vahvistaminen, 3) Muotoilijoiden määrän lisääminen, 4) Osaamispuheen vahvistaminen, mikä edellyttää määrätietoista panostusta muotoilualan tutkimustoimintaan ja sen kehittämiseen ja 5) Muotoilun opetustoiminnan kehittäminen, mikä vaatii laajaa yhteistyötä

Muotoilun kohteina voivat olla tuotteet, palvelut, viestintä, ympäristö sekä yritysten tai yhteisöjen identiteetti. Yläkäsitteenä muotoilu tarkoittaa ohjelmassa teollisen muotoilun, taideteollisen muotoilun, taidekäsityön, muotoilujohtamisen ja sisustusarkkitehtuurin toimialoja. Taideteolliseen muotoiluun sisältyvät muun muassa keramiikka- ja lasitaide sekä tekstiili- ja muotitaide.

TE-keskukset kehittävät yhdessä muotoilualan organisaatioiden kanssa pk-yrityksille suunnatun palvelumallin. Tavoitteena on kytkeä muotoiluosaaminen yritysten tuotesuunnitteluun ja tuotteiden muotoiluosaaminen hyödyntämään eri alojen toimintaa.

Tavoitteena on, että 30 % mahdollisista muotoilua käyttävistä yrityksistä hyödyntää vuonna 2005 ammattitaitoisten muotoilijoiden palveluita ja puolet suomalaisista yrityksistä ottaa muotoilun huomioon strategisessa suunnittelussaan. Vuonna 2010 puolestaan 50 % suomalaisista yrityksistä hyödyntäisi ammattimaisesti muotoilua osana liiketoimintaansa ja 80 % yrityksistä ottaisi muotoilun huomioon liiketoiminnassaan. Tämä edellyttää teknologia- ja elinkeinopoliittikan kehittämisestä vastaavien tahojen, yritysten ja muotoilupalveluiden tarjoajien välistä yhteistyötä.

1.6.2 Osaamisen keskittymät - muotoilun innovaatiokeskukset

Muotoilujärjestelmän kehittäminen ja muotoiluosaamisen välittäminen yrityksille vaatii osaamiskeskittymien muodostamista. Pohjois-Savossa Kuopio omaa edellytykset kytkeä muotoilu alueen elinkeinoelämän kehityshankkeisiin. Muotoilun innovaatiokeskusten tulee toimia kiinteässä yhteistyössä muiden valtakunnallisten teknologia- ja osaamiskeskusten kanssa sekä verkottaa toimintansa muotoilualan koulutusta antavien oppilaitosten kanssa.

1.6.3 Muotoilun monialainen tutkimusohjelma

Muotoilun nykyistä laajempi hyödyntäminen sekä koulutuksen uudelleen suuntaaminen edellyttävät laaja-alaista tutkimusta muotoilun vaikutuksista innovaatioiden syntyyn sekä tietoa muotoilun taloudellisista, yhteiskunnallisista ja kulttuurisista vaikutuksista. Tutkimuksesta ja sen sovelluksista muodostuu avain elävään ja uudistuvaan muotoilujärjestelmään.

1.6.4 Ammattikorkeakouluista tuotekehityksen osaaminen

Ammattikorkeakoulukenttä on laajentunut nopeasti Suomessa. Ammattikorkeakouluilla on muotoiluprosessissa oma selkeä roolinsa. Ammattikorkeakoulut voivat nykyisessä muodossaan tuottaa tuotesuunnittelun ja tuotekehitystoiminnan ammattilaisia, joilla on hyvät kaupalliset ja tekniset taidot sekä tiedot yritystoiminnasta.

Koulutuksessa tulee ottaa huomioon myös yrittäjävalmiudet. Muotoilualan koulutus tuottaa freelance -toimijoita ja ammatinharjoittajia. Kansainväliseen kilpailuun vastaaminen edellyttää perusteellista liiketoiminnallisen osaamisen hallintaa.

Pohjois-Savon ammattikorkeakoulussa kulttuurialan ammattikorkeakoulututkintoon johtavaa koulutusta annetaan muotoilun, viestinnän, musiikin ja tanssinopettajan koulutusohjelmissa Kuopion Muotoiluakatemiassa sekä Musiikin ja tanssin yksikössä.

1.6.5 Käsiyökoulutus - tekniset taidot omaavat osaajat

Kattava käsi- ja taideteollisuusalan oppilaitosverkko tuottaa osaajia käsityön alalle. Koulutuksen määrää ja sisältöä tulee tarkastella valmistuneiden työmarkkinoille sijoittumisen kannalta.

Koulutuksessa tulee ottaa huomioon nykyistä selkeämmin opiskelijoiden työmarkkinoille sijoittuminen ja painottaa taiteilijaidentiteetin sijasta tuotannollista ja markkinoitiin liittyvää osaamista. Valmistuneiden olisi kyettävä kehittämään omista tuoteideoistaan vähintäänkin piensarjatuotantoon soveltuvia tuotteita ja saatava ne koti- ja ulkomaisille markkinoille käyttäen hyväksi muun muassa elektronisen kaupan mahdollisuuksia.

Opetushallitus on arvioinut vuonna 2001 käsi- ja taideteollisen ammatillisen peruskoulutuksen määrällistä tarvetta ja työmarkkinoille sijoittumista. Ammatillisen peruskoulutuksen ensisijaisena tehtävänä on kehittää kädentaitoa ja tuotteiden valmistukseen liittyvää osaamista. Opetuksessa painotetaan valmistuksen ja tuotesuunnittelun ohella yrittäjävalmiuksia, tuotekehitystä, markkinointia ja tuotannon järjestämiseen liittyviä taitoja.

1.6.6 Muotoilupalvelut kilpailukykyisiksi

Suomalaiset muotoilutoimistot ovat pieniä, minkä johdosta harvoilla on resursseja hakeutua vahvalle liiketoiminnan kasvu-uralle. Markkinoilla olevien muotoilijoiden ja muotoilutoimistojen liiketaloudellista osaamista ja asiakaslähtöistä suunnittelukäytäntöä voidaan kehittää täydennyskoulutuksen, alan etujärjestöjen ja muotoilun edistämistä toteuttavien organisaatioiden kautta.

Muotoiluala tarvitsee sektorin kehitystä vastaavan järjestörakenteen, joka pystyy kommunikoimaan elinkeinoelämän ja muotoilupalveluiden käyttäjien kanssa. Muotoilupalveluiden liiketoimintaa edistävä intressiryhmä on tärkeä vastapuoli palveluiden käyttäjille palvelukäytäntöjä, niiden laatua ja hinnoittelua koskevassa kehittämistyössä.

1.6.7 Kansainvälisesti kilpailukykyiset muotoilutoimistot

Kotimaisten muotoilijoiden ammatillista ydinosaamista pidetään yleisesti ottaen hyvänä. Muotoilijoiden kohdalla ongelmaksi on nostettu yhteistyön puute elinkeinoelämän kanssa, oman yritystoiminnan ylläpito sekä palveluiden markkinointi. Muotoilupalveluyritykset ovat usein myös liian pieniä ja ammatillisesti kapea-alaisia. Muotoilutoimistot ovat kohdanneet toimintakentällään myös kansainvälisen kilpailun; suomalainen suurteollisuus ostaa muotoilupalveluita yhä useammin kotimaan ulkopuolelta. Kansainvälisessä kilpailussa menestyminen edellyttää toimistoilta toimintamallien arviointia ja niiden kehittämistä. Muutamia uusista toimistoista ovat omaksuneet toimintamallin, joka yhdistää muotoilun ydinosaamiseen viestinnän suunnittelun tai arkkitehtuurin.

Kauppa- ja teollisuusministeriön toimesta käynnistetään Finpron kautta suomalaisten muotoilutoimistojen kansainvälistymisprojekti. Tavoitteena on kehittää kotimaisten toimistojen osaaminen vastaamaan kansainväliseen kilpailuun ja toimeksiantojen hankkimiseen kansainvälisiltä markkinoilta. Tavoitteena tulee olla, että vuonna 2005 Suomessa on 10 kansainvälisillä markkinoilla toimivaa muotoilutoimistoa ja vuonna 2010 kansainvälisillä markkinoilla toimii 20 muotoilutoimistoa.

1.6.8 Yrityshautomoista tuki uudelle yritystoiminnalle

Muotoilualalle syntyvät yritykset tarvitsevat oman kehitysohjelmansa, jonka tavoitteena on yhdistää muotoiluosaaminen jo yrityksen alkuvaiheessa muihin tuotekehitysprosessien kannalta keskeisiin osaamisalueisiin. Yrityshautomotoiminta on tuottanut hyviä tuloksia viime vuosina eri aloille syntyneen innovatiivisen toiminnan tuotteistamisessa.

Alueellisten TE-keskusten tukemissa yrityshautomoissa otetaan huomioon muotoilualan osaamisen tuotteistaminen käyttäen hyväksi Arabus yrityshautomon ja Lapin yliopiston Design Parkin kokemukset.

1.6.9 Käsityö uuden tuotannon lähteenä

Useimmat käsityöyrittäjät ovat ammatinharjoittajia, joille on ominaista toiminnan pieni volyyymi, suoramyynä ja -markkinointi, vähäinen riskinotto sekä toiminnan itsenäisyys. Muita tapoja hoitaa käsityöyrittäjyyttä ovat verkottuminen toisten käsityöläisten kanssa ja myynnin ja markkinoinnin järjestäminen yhdessä; tuottajakonsepti, jossa erillinen tuottaja kokoaa osajat yhteen, suunnittelee heidän kanssaan tuotteet ja hoitaa markkinoinnin ja jakelun; alihankkijana toimiminen jollekin suuremmalle valmistajalle tai suunnittelutoimistolle. Kaikkia näitä työllistymistietoja tulee tukea ja etsiä niille ominaisia toimintamalleja. Kasvava matkailuteollisuus on yksi toiminnan alue, jota käsityö ja muotoilu voivat laajemminkin tukea. Käsityöllä on oma merkityksensä myös maaseudun pk-yritystoiminnan kehittämisessä ja ratkaisujen etsimisessä meneillään olevaan rakennemuutokseen.

1.6.10 Julkinen sektori esikuvien luojana

Julkisen sektorin rakennushankkeissa otetaan huomioon arkkitehtisuunnittelun ohella myös muotoilu ja sen rooli sisätilojen ja työympäristöjen toteutuksessa. Julkisen sektorin tulee toimia esikuvana suomalaisen muotoilun hyödyntäjänä ja sen mahdollisuuksien käyttäjänä tietoyhteiskunnan vaatimien työ- ja toimintaympäristöjen toteuttajana. Käynnistetään Design for the Embassies –projekti, jossa lähetystöt toimivat suomalaisen muotoilun esittelijöinä ja edistäjinä.

Opetusministeriön vuonna 2001 asettaman taide- ja taidepoliittisen (TAO) toimikunnan ehdotus taide- ja taiteilijapolitiittiseksi ohjelmaksi kuvaa suomalaisen julkisen taiteen tuesta seuraavaa: ”Edelleen yhteistä eri taiteenaloille Suomen kaltaisessa pienen kieli- ja markkina-alueen maassa on se, että julkisella taiteen tuella on suuri merkitys taiteen harjoittamisen edellytyksenä. Näin on sellaisillakin aloilla, joissa myös markkinaperusteisella toiminnalla (arkkitehtuuri, muotoilu, elokuva, musiikki, kirjallisuuden kustannustoiminta) on keskeinen rooli. Erityisesti ns. vapaina taiteilijoina toimiville (kirjailijat, kuvataiteilijat, säveltäjät), mutta myös eräille muille aloille (valokuva, tanssi) apurahoilla on suuri merkitys ja niitä voidaan pitää jopa taiteellisen työn harjoittamisen edellytyksenä.”

1.6.11 Muotoilupolitiikan toteutuminen

Kansallisen muotoilujärjestelmän toiminnan tukena ja eri osapuolten toimintaa koordinoi Muotoilun ”Round Table”, joka kokoaa teollisuuden, kaupan, muotoilijayhteisön, tiedotusvälineiden sekä julkisen vallan eri osapuolet. Opetusministeriö ja kauppa- ja teollisuusministeriö edustavat ryhmässä valtionhallintoa. Muotoilun ”Round Table” verkottaa muotoilujärjestelmän toimijat innovoimalla ja innostamalla, arvioimalla järjestelmää ja sen toimintaa, käynnistämällä toimijoiden välisiä hankkeita ja tuottamalla eri toimijoiden kanssa yhteistyössä tietoa muotoilun yhteiskunnallisista, taloudellisista ja kulttuurisista vaikutuksista.

”Taide on mahdollisuus ja voimavara alueiden kehittämisessä. Se tulee sisällyttää ”syrjästä esiin” -periaatteen mukaisesti kaikkiin alueellisiin kehittämissuunnitelmiin ja aluepolitiikkaa toteuttaviin valtakunnallisiin tavoiteohjelmiin. Myös määräraharapeissa taide- ja kulttuurialan hankkeet on otettava huomioon.” (TAO 2001, s. 54).

2. AINEISTO JA MENETELMÄT

Puolen vuoden tutkimustyöaikana tietoja koottiin pääasiassa vuosilta 1999-2001 Pohjois-Savon kulttuuriyritysten määrästä, toimialakohtaisesta liikevaihdosta, kulttuurialan koulutuksesta, työllisyys- ja työttömyysasteesta, työvoiman määrästä, verotuloista, työnantajasektorista ammattiluokittain, toimialoittain, kunnittain ja seutukunnittain, kuntien kulttuuritoimesta, kansalaisopistoista, avustuksista, hankkeista, taiteen yksityisestä sponsoroinnista, poliittisista ohjelmista ja strategioista sekä vapaaehtoisesta kansalaistoiminnasta. Tietoja koottiin julkaistuista ja julkaisemattomista selvityksistä, tutkimuksista ja tilastoista. Kulttuurin toimialojen rahavirtoja ja työllisiä kartoitettiin Tilastokeskuksen tuottamien tilastojen perusteella. Lisäksi tehtiin tietopyyntöjä, swot-analyysi, kyselyjä ja haastatteluja kulttuuriyrityksille ja alan avainhenkilöille. Sähköpostikyselyihin yhdistettiin tarvittaessa puhelinhaastattelu ja telefaksin käyttö. Pieni osa kyselyistä lähetettiin postitse. Saatuja tuloksia verrattiin Pohjois-Savon ja muiden maakuntien kulttuurialan aluetutkimuksiin. Näkemyksiä kehittämistyöhön saatiin Pohjois-Savon juhlaseminaarista 25.8.2001, Pohjois-Savo onnehensa tyytynyt -kulttuuriseminaarista 28.9.2001 ja alueellisesta mediatuotannon seminaarista 5.10.2001.

Pohjois-Savon kulttuuriklusteri painotti kehittämisresurssien kohdentamista yritystoiminnan kehittämiseen ja kulttuuripalvelujen korkean laadun turvaamista yhteistyöllä. Kulttuuriklusterin visio ja strategia pyrittiin löytämään laajassa yhteisymmärryksessä kulttuurialan yksityisten ja julkisten organisaatioiden, yksittäisten toimijoiden, yhdistysten, päättäjien ja elinkeinoelämän kanssa. Tämä siksi, että varmistettaisiin toimintamallin käytännön toteutus mahdollisimman laajalla rintamalla. Alueellinen kattavuus näkemyksiä kartoitettaessa otettiin huomioon erityisesti tutkimuksen työtapoja valittaessa.

Varsinaista palvelukartoitusta kulttuuripalvelujen käyttäjille ei tässä yhteydessä tehty, koska valtakunnallisia tutkimuksia aiheesta oli käytettävissä. Lisäksi asiantuntemusta kuluttajien käyttäytymisestä oletettiin olevan palvelujen tuottajilla yrityksissä ja julkisyhteisöissä.

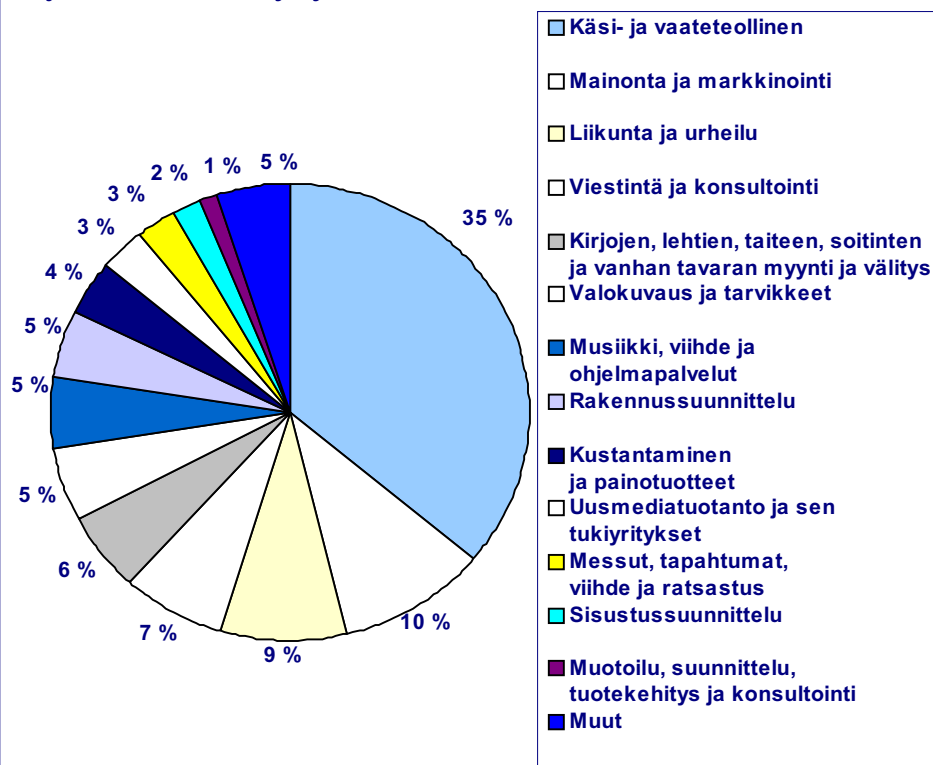
3. TULOKSET

3.1 Kulttuuriyritykset ja niiden toimintaympäristö

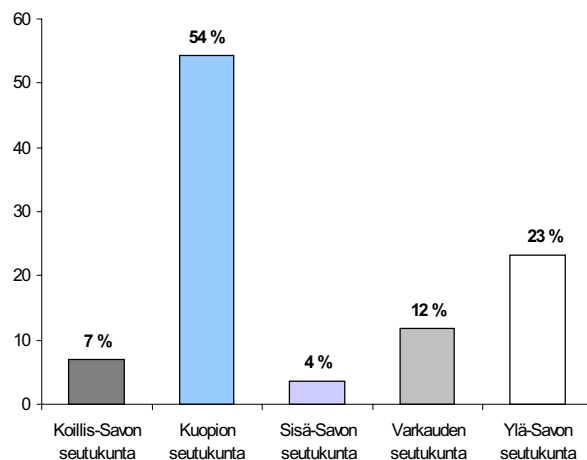
Pohjois-Savossa oli vuoden 2000 lopussa 9693 ja vuoden 2001 maaliskuussa 9777 yritystä (Tilastokeskus 2000, 2001). Vuonna 2000 Pohjois-Savossa oli pääasiassa yhden henkilön työllistäviä kulttuuriyrityksiä lähes tuhat.

Kuva 1. Pohjois-Savon kulttuuriyritykset (%) toimialoittain toimipaikkarekisterissä ja selvityksissä poislukien matkailuyritykset, n = 972 (Kinnunen 2000, Pohjois-Savon liitto 2000, TE -keskus 2000).		
Toimiala	Yritykset	%
Käsi- ja vaate-teollinen	352	36,2
Mainonta ja markkinointi	96	9,9
Liikunta ja urheilu	84	8,6
Viestintä ja konsultointi	67	6,9
Kirjojen, lehtien, taiteen, soitinten ja vanhan tavaran myynti ja välitys	55	5,7
Valokuvaus ja tarvikkeet	50	5,1
Musiikki, viihde ja ohjelmalvelut	50	5,1
Rakennussuunnittelu	45	4,6
Kustantaminen ja painotuotteet	37	3,8
Uusmediatuotanto ja sen tukirytykset	32	3,3
Messut, tapahtumat, viihde ja ratsastus	26	2,7
Sisustussuunnittelu	19	2,0
Muotoilu, suunnittelu, tuotekehitys ja konsultointi	10	1,0
Tanssi	7	0,7
Muut	42	4,3

Pohjois-Savon kulttuuriyritykset (%) toimialoittain, n = 972

Pohjois-Savon kulttuuriyritykset (%) seutukunnittain, n = 571

Muotoilualan yrityksiä on vaikea erottaa kulttuuriyritysten joukosta, koska muotoilu yritykset tilastoidaan oman toimialansa mukaan. Toisaalta myöskään muotoilua käyttäviä eri toimialojen yrityksiä ei ole huomioitu tilastoissa (ICT-ala, media jne.).

Kuva 2. Pohjois-Savon kulttuuriyritykset (%) seutukunnittain toimipaikkarekisterissä poislukien matkailuyritykset, n = 517 (Pohjois-Savon liitto 2000).		
Kunta	Yritysten määrä	%
Juankoski	11	
Kaavi	6	
Nilsjä	13	
Rautavaara	4	
Tuusniemi	6	
Koillis-Savon seutukunta	40	7,0
Karttula	1	
Kuopio	270	
Maaninka	1	
Siilinjärvi	35	
Vehmersalmi	3	
Kuopion seutukunta	310	54,3
Rautalampi	6	
Suonenjoki	13	
Tervo	1	
Vesanto	1	
Sisä-Savon seutukunta	21	3,7
Varkaus	49	
Leppävirta	18	
Varkauden seutukunta	67	11,7
Iisalmi	68	
Keitele	5	
Kiuruvesi	17	
Lapinlahti	12	
Pielavesi	16	
Sonkajärvi	8	
Varpaisjärvi	6	
Vieremä	1	
Ylä-Savon seutukunta	133	23,3
Pohjois-Savo	571	100,0

Kaupparehden mukaan Pohjois-Savossa oli vuonna 2001 noin 30 erittäin menestynyttä yritystä. Ne olivat eri toimialojen tuotannollisia yrityksiä, joiden keskimääräinen nettotulos saavutti vuonna 2000 maan keskiarvon. Nettotuloksen perusteella Pohjois-Savon yritykset nousivat kahdeksannelle sijalle maakuntien välisessä vertailussa. Omavaraisuusaste oli 41 %. Pohjois-Savon 30:n kannattavuudeltaan, vakavaraisuudeltaan ja maksuvalmiudeltaan menestyneimmän yrityksen joukossa oli yksi vaatetusteollisuutta edustava yritys Dimex Oy, jonka liikevaihto oli vajaat 3,7 miljoonaa euroa (21,9 mmk) ja nettotulos 454 107 euroa (2,7 mmk), sijoitetun pääoman tuotto 32,3 % ja omavaraisuusaste 85 %.

3.2 Kulttuurin ja matkailun toimialojen toimipaikat, liikevaihto ja henkilöstö

Vaatteiden valmistus on Tilastokeskuksen (1999) mukaan liikevaihdoltaan suurin kulttuurin toimiala Pohjois-Savossa. Matkailualan ja sitä palvelevien alojen liikevaihto on yli puolet pienempi kuin kulttuurialan arvoketjunäkökulman (Karttunen 2001) mukainen kulttuurin toimialojen kokonaisliikevaihto. Matkailun liikevaihto oli noin 16 833 euroa (1000930 mk) ja kulttuurin noin 368 634 euroa (2191800 mk).

Taulukko 1. Pohjois-Savon matkailualan ja sitä palvelevan alan toimipaikat, henkilöstö ja liikevaihto toimialoittain (Tilastokeskus 1999).						
Toimiala	Toimi- paikkoja	Henkilöstö	Liikevaihto euro	Liikevaihto/ henkilöstö euro	Aputoimi- paikkoja	Aputoimi- paikkojen henkilöstö
55 Majoitus- ja ravitsemistoiminta	581	2017	1 527 201	75 684	1	1
633 Matkatoimistot, muu matkailua palveleva toiminta	35	153	15 624 153	102 258	-	-
9304 Kylpylaitokset, solariumit yms. palvelut	50				-	-
Kaikki matkailun ja sitä palvelevat toimialat	666	2170	168 344	177 942	1	1

3.3 Kulttuurialan työllisyys ja työttömyys sektoreittain ja ammattiluokittain

3.3.1 Suomi ja Pohjois-Savo

Tilastokeskuksen (2002) mukaan työttömyys Suomessa aleni tammikuussa 208 000 henkilöön. Työttömyysaste oli 8,1 %. Vastaavaan aikaan työministeriön tilaston mukaan työttömien määrä oli 317 000 henkilöä työttömyysasteen ollessa 12,5 %.

Työllisyyden odotetaan paranevan Pohjois-Savossa erityisesti hyvinvointi-, metsä- ja metallisektorin imussa (Savon Sanomat 2002b). Informaatioteknologian sektori ei täyttänyt oletettuja työllisyysodotuksia alueella. Huipputeknologiayritysten määrä on kuitenkin ollut kasvussa 1990-luvun lopulta alkaen (Korpelainen 2000).

Pohjois-Savon talouskehitystä mittaava työllisyysaste oli 66,9 % ennen lamaa vuonna 1991 ja vuonna 2001 syyskuussa 60 % (Tilastokeskus 2001). Työllisyyskehityksessä 20 maakunnasta Pohjois-Savon taakse jäivät vain Lappi, Pohjois-Karjala ja Kainuu. Pohjois-Savon työllisyysaste on kuitenkin 1990-luvun lamavuosista ollut noususuunnassa.

Työvoimaan kuulumattomien osuus kasvoi Pohjois-Savossa 39 prosenttiin, kun luku koko maassa oli 33 %. Vuosina 1999-2001 työttömyys väheni Pohjois-Savossa noin kahdella tuhannella henkilöllä. Työttömyysprosentti oli Pohjois-Savossa vuonna 2001 joulukuussa 16,4 %. Tuolloin yksittäisissä kunnissa työttömyys oli Siilinjärvellä 12,4 %, Kuopiossa 14,9 %, Varkaudessa 16,8 % ja Iisalmessa 18,5 %. Rautavaaran, Tuusniemen ja Pielaveden työttömyysaste oli maakunnan heikoin, 20 %. Lomautetut mukaan lukien Pohjois-Savossa oli työttömiä vuoden 2001 lopussa 18 356 henkilöä. Ammatilliseen työvoimakoulutukseen ohjattujen ja tukityöllistettyjen määrä oli 4 300 henkilöä (Tilastokeskus 2002).

3.3.2 Kulttuurityölliset ja -työttömät ammattiluokittain

Kulttuurin toimialalla vuonna 1999 koko maassa oli 87 379 työllistä. Kulttuurialan työllisiä Pohjois-Savossa oli 2 370 henkeä. Koko Suomen työllinen työvoima oli tuolloin 2 174 000 henkeä (Tilastokeskus 2002). Pohjois-Savon kulttuurialan työllisyys parani vuoden 2000 elokuusta vuoden 2001 elokuuhun kaikissa kulttuuriammattiryhmissä keskimäärin 10,1 %. Eniten työttömiä oli tekstiilialan ammattiryhmissä (TE -keskus 2001).

Valtakunnallisesti kulttuurisektori tuottaa vähemmän pk-alan yrittäjiä kuin muut alat (Karttunen 2001), mutta Opetusministeriön seurantaraportissa (OPTI-tietokanta) kulttuurialan ammattikorkeakoulututkinnot tuottivat eniten yrittäjiä muihin ammattikorkeakoulututkintoihin verrattuna (esim. PSAMK). Kulttuuriammatin harjoittajista vain pieni osa toimii yrittäjinä. Heidän osuutensa yrittäjissä on pienempi kuin yrittäjien osuus koko työllisestä työvoimasta. Vuonna 1995 yrittäjiä oli koko työvoimasta 13,9 % ja kulttuurialan yrittäjien osuus oli uudella ammattiluokitusrajauksella 8,1 %.

Pienimmissä ammattiryhmissä (< 150, modistit, kori- ja harjatyöntekijät ja kaivertajat) ammatinharjoittajien määrä oli supistunut viimeisen 25 vuoden aikana. Väestölaskentojen 1970-1995 mukaan eniten oli kasvanut elokuva- ja teatteriohjaajien sekä teatterijohtajien (13:sta 444:een) ja muiden taide- ja viihdealan työntekijöiden määrä (468:sta 2099:een) (Karttunen 2001).

Taulukko 2. Pohjois-Savon kulttuurialan työttömien määrä työttömän itse ilmoittaman ammattinimikkeen mukaan suurimmissa ammattinimikeryhmissä (TE -keskus 2001).			
Ammatti	2000	2001	Muutos - %
Vaiheompelija	199	164	-0,18
Ompelija	108	100	-0,07
Tekstiilimyyjä	99	76	-0,23
Kutoja	56	46	-0,18
Huonekalupuuseppä	45	50	0,11
Nuorisiohjaaja	34	41	0,21
Musiikinopettaja	26	23	-0,12
Liikunnanohjaaja	18	12	-0,33
Latoja, painopinnan valmistaja	17	12	-0,29
Offsetpainaja	17	16	-0,06
Tekstiilityönopettaja	17	18	0,06
Huonekaluverhoilija	16	12	-0,25
Malliompelija	16	12	-0,25
Lehdenjakaja	15	18	0,2
Tuotesuunnittelija	15	9	-0,4
Mainossihteeri	14	13	-0,07
Englannin kieltenopettaja	14	11	-0,21
Leikkaaja	12	7	-0,42
Muusikko (näppäilysoittimet)	12	9	-0,25
Somistaja	12	14	0,17
Teksti- ja sivuaseamoija	12	12	0
Tekstiilitaiteilija	12	6	-0,5
Valokuvaustarvikemyyjä	12	8	-0,33
Vapaa-ajanstarvikemyyjä	12	12	0
Keramiikka- ja lasitaiteilija	12	11	-0,08
Lehdentoimittaja	11	13	0,18
Rakennusarkkitehti	10	5	-0,5
Kaikki kulttuurialan työttömät	1237	1112	-0,1

3.3.3 Kulttuurityölliset toimialoittain, työnantajasektori ja verotulot

Vuonna 1999 Pohjois-Savon kulttuurityöllisten osuus oli 5,7 % (5384) kaikista Pohjois-Savon työllisistä (94 331). Kunnissa kulttuurityöllisiä oli keskimäärin 4,9 % (vaihteluvälin ollessa 1,4-15,8). Kulttuurialan työllisiä oli eniten alueen asukasluvultaan suurissa kaupungeissa. Keskiarvo oli 228 (vaihteluvälin ollessa 10-2358). Perustetuista uusista yrityksistä voidaan päätellä, että viestinnän ja uusmedian aloille on tullut uusia työllisiä uusilla ammattinimikkeillä vuosina 2000-2001.

Vuoden 1999 tiedoissa otettiin huomioon toimialakoodit 17 (tekstiilien valmistus), 18 (vaatteiden valmistus, turkisten muokkaus) ja 19 (parkitseminen ja muu nahan valmistus, laukkujen ja jalkineiden valmistus). Lisäksi toimialat 22 (kustantaminen, painaminen sekä ääni-, kuva- ja atk-tallenteiden jäljentäminen), 334 (optiikka ja valokuvausvälineiden valmistaminen), 361 (huonekalujen valmistus), 744 (mainospalvelu), 7481 (taideteollinen muotoilu ja suunnittelu) ja 92 (virkistys-, kulttuuri- ja urheilutoiminta) sekä toimialoihin liittyvä vähittäiskauppa otettiin huomioon kokonaisuudessaan arvoketjunäkökulman mukaisesti. Muutoin toimialojen valinta on Karttusen (2001) mukainen. Kulttuurityöllisten osuus oli vuonna 1999 suurin koulutusosalalla ja toiseksi suurin virkistys-, kulttuuri- ja urheilutoiminnan toimialalla.

Taulukko 3. Pohjois-Savon kaikki työlliset (%) ja kulttuurityölliset (%) kunnittain poislukien kulttuurin ja taiteen opetus vuonna 1999 (Tilastokeskus 2001). Kulttuurin toimialakoodit valittu Karttusen (2001) mukaan.				
Kunta	Kaikki työlliset	Työlliset (%)	Kulttuurityölliset	Kulttuurityölliset (%)
Iisalmi	8882	9,4	495	5,6
Juankoski	2184	2,3	344	15,8
Kaavi	1171	1,2	61	5,2
Karttula	1219	1,3	42	3,4
Keitele	1079	1,1	134	12,4
Kiuruvesi	3435	3,6	125	3,6
Kuopio	34793	36,9	2358	6,8
Lapinlahti	2734	2,9	210	7,7
Leppävirta	3870	4,1	207	5,3
Maaninka	1300	1,4	26	2
Nilsinä	2342	2,5	105	4,5
Pielavesi	1843	2	35	1,9
Rautalampi		1,4	66	5,1
Rautavaara	690	0,7	23	3,3
Siilinjärvi	8254	8,8	392	4,7
Sonkajärvi	1776	1,9	32	1,8
Suonenjoki	2714	2,9	152	5,6
Tervo	622	0,7	10	1,6
Tuusniemi	1032	1,1	17	1,6
Varkaus	8759	9,3	475	5,4
Varpaisjärvi	1129	1,2	85	7,5
Vehmersalmi	717	0,8	14	2
Vesanto	905	1	13	1,4
Vieremä	1585	1,7	40	2,5
Pohjois-Savo	94331	100	5384	5,7
Keskiarvo	3930,5	4,2	227,5	4,9

Karttusen (2001) mukaan jalkineiden ja nahkatavaroiden valmistusta ei lasketa luovaan liiketoimintaan kuin käsintehtyjen uniikkituotteiden osalta. Tämän toimialan osalta tuotteiden välittäminen kaupoissa jätettiin huomiotta, mutta valmistus otettiin mukaan, koska käsintehtyjen uniikkituotteiden valmistusta alueella ei voitu varmistaa. Työnantajasektorin mukaan vuonna 1999 yrittäjän työllistämä työvoima ko. toimialalla oli 19 henkilöä ja keskimääräiset verotulot 14 153 euroa (84 153 mk). Pohjois-Savossa oli kyseessä yrittäjien ja yksityisen sektorin yhteensä 55 henkilöä työllistävästä toimialasta.

Vuoden 1999 kulttuurin toimialatarkastelun mukaan yksityinen sektori työllisti 75,8 %, kuntasektori 12,7 %, yrittäjäsektori 8,8 %, valtio 1,5 % ja valtioenemmistöinen Oy 1,1 % (Tilastokeskus 2001).

Tilastokeskuksen (2001) toimialatarkastelun mukaan vuonna 1999 kansan-, kansalaisopistoissa, kielikouluissa ja opistoissa oli 595 työllistä. Yli puolet opistojen työllisistä oli työssä kuntasektorilla.

3.3.4 Kulttuurialan opettajat oppilaitoksittain

Taide ja kulttuuri työllistävät opettajia, joita ei tilastoinnissa ja nykyisellä väestölaskennalla voida eritellä eri kulttuuri-alojen ammattikoulutuksen opettajiksi. Tämä ryhmä kuitenkin luetaan kuuluvaksi kulttuurityövoimaan. Iso-Britanniassa esimerkiksi koko opetusala luetaan kuuluvaksi kulttuurityövoimaan (Karttunen 2001). Erityisen yleistä on, että opettajat lasketaan kulttuurityövoimaan kulttuuri- ja taideammattiin johtavista oppilaitoksista. Tällaisia oppilaitoksia Pohjois-Savossa oli kymmenen vuonna 2001 .

Tämän lisäksi ammatillista koulutusta antoivat Kuopion kesäyliopisto ja kansalaisopistot. Oppilaitokset sijoituivat osastoineen eri puolille maakuntaa. Siten kulttuuri- ja taideopintojen saavutettavuus alueella oli hyvä. Esimerkiksi käsityöalan koulutusta saa neljästä hallinnollisesti kuntayhtymän tai kunnan ylläpitämästä ja yhdestä yksityisestä oppilaitoksesta Kuopion, Iisalmen, Varkauden ja Siilinjärven alueella. Kulttuuri- ja taideammattiin johtavissa oppilaitoksissa oli vuonna 2001 yli 386 opettajaa, joista lehtoreita ja päätoimisia tuntiopettajia oli 282 eli 73,1 %.

Kulttuuri- ja taideaineiden ammatillista koulutusta annettiin myös Kuopion kesäyliopistossa ja alueen kansalaisopistoissa. Näiden oppilaitosten tarjoamat opintojaksot eivät suoraan johtaneet ammattiutkintoon, mutta toimivat sen osana. Kuopion kesäyliopiston ja avoimen yliopiston Kuopion, Iisalmen, Pieksämäen ja Varkauden toimipisteissä taide- ja kulttuuriaineita opetti 300 sivutoimista opettajaa (Kesäyliopisto 2000). Kuopion kesäyliopiston ja avoimen yliopiston opettaja opetti keskimäärin 1,3 opintojaksoa vuonna 2000. Opettajista suurin osa, 220, työskenteli päätoimisina yliopistoissa muualla Suomessa.

Pohjois-Savon 16 kansalaisopistoa ovat etupäässä kunnallisia aikuisoppilaitoksia. Kansalaisopisto toimii jokaisessa 24:ssä kunnassa, mutta esimerkiksi Karttulan ja Vehmersalmen kuntien toimipisteet ovat hallinnollisesti osa Kuopion kansalaisopistoa. Hellevi -tietokannan (2001) mukaan vuonna 2001 kansalaisopistossa oli 1153 eri virkaryhmiin kuuluvaa opettajaa ja rehtoria, joista suurin osa sivutoimisia.

Vahvistettuja opetustuntimääriä, yksikköhintoja ja valtionosuutta vuosina 2000-2002 verrattiin keskenään kansalaisopistoittain. Vuonna 2002 eniten opetusta annetaan Kuopiossa, noin 27 500 tuntia, ja vähiten Rautavaaralla, noin 1 800 tuntia. Keskiarvo on arviolta noin 6 700 tuntia. Opetustuntien määrä on kasvanut vuodesta 2000 vuoteen 2002 noin 2 700 tunnilla. Yksikköhinta vuodelle 2002 on pienin, 52,64 euroa (313 mk), Vieremällä, Sonkajärvellä ja Rautavaaralla ja suurin, 68,45 euroa (407 mk), Kuopiossa ja Varkaudessa. Keskiarvo on 55,67 euroa (331 mk). Valtionosuus on kasvanut vuosittain. Vuonna 2002 se oli noin 6,7 miljoonaa euroa (n. 39,9 mmk).

Opetuksen painotukset määräytyvät paikkakunnan mukaan. Suosituimpia aineita ovat kielet (17 %), musiikki (17 %), muut taideaineet (16 %) ja käden taitojen aineet (25 %). Kansalaisopistot huolehtivat suuresta osasta lasten ja nuorten taiteen perusopetusta. Osa kursseista kelpaa ammattitutkinnon osaksi (Opetushallitus 2000-2002).

Taulukko 4. Pohjois-Savon kulttuuri- ja matkailualan ammatillista koulutusta antavat oppilaitokset kunnittain ja tutkintonimikkeet vuonna 2002 oppilaitosten itse ilmoittamien tietojen mukaan.		
Kulttuurialan ammatillinen oppilaitos	Kunta	Koulutusohjelma / tutkintonimike
Pohjois-Savon Opisto / Humanistinen ammattikorkeakoulu	Kuopio	Viittomakielen tulkki
Ingmanin käsi- ja taideteollisuusoppilaitos	Siilinjärvi	Artesaani, veneenveistäjä, puuseppä, tekstiili- ja vaatetus Viestintä- ja kuvataidealan media-assistentti
Kansalaisopisto	Pohjois-Savon kaikki kunnat	Kielitutkinnon anto-oikeus (Kuopio)
Kuopion kesäyliopisto	Kuopio	Approbatur- ja cum laude opinnot
Avoin yliopisto	Iisalmi	
	Varkaus	
Pohjois-Savon ammattiopisto	Kuopio	Vaatturi
	Kuopio	Verhoilija
	Kuopio	Rakennussuunnitteluassistentti
	Kuopio	Matkailuvirkailija
	Kuopio	Puuseppä
	Kuopio Juankoski	Ravintolakokki
	Kuopio Leppävirta	Palveluvastaava
	Kuopio Suonenjoki	Suurtaloukokki
	Suonenjoki	Huonekalupuuseppä
	Kuopio Suonenjoki Muruvesi	Matkailupalvelujen tuottaja
Pohjois-Savon ammatillinen instituutti	Kuopio	Matkailupalvelujen tuottaja
		Ravintolakokki
		Hotellivirkailija
		Tarjoilija
Pohjois-Savon Ammattikorkeakoulu	Kuopio	Muotoilija
		Medianomi
		Artenomi
		Musiikkipedagogi
		Tanssin opettaja
		Restonomi
Sibelius-Akatemian Kuopion osasto	Kuopio	Kirkkomusiikin kanttori
Varkauden ammatti-instituutti	Varkaus	Artesaani, puu, tekstiili- ja vaatetus, keramiikka, metalli Media-assistentti
Ylä-Savon ammattiopisto	Iisalmi	Viestintä- ja kuvataidealan media-assistentti
		Vaatetusartesaani
		Suurtaloukokki
		Ravintolakokki

Pohjois-Savon kulttuuri- ja taideaineita opettavia päätoimisia opettajia työllisti määrällisesti eniten perusaste. Vuonna 1997 peruskoulun ala-asteilla ja erityiskouluissa oli 1 152 luokanopettajaa ja yläasteilla 472 kielten, liikunnan, musiikin, kuvaamataidon ja käsityön opettajaa. Luokanopettajista 65:ltä puuttui kelpoisuus ja edellä mainituilta aineenopettajilta 42:lta. Naisia luokanopettajista oli 65,5 % ja aineenopettajista 75,9 % (Lääninhallitus 1997).

Lukioissa kielten, kulttuuri- ja taideaineiden opettajia oli 169. Naisia opettajista oli 79,3 % ja 64,5 % opettajista kuului ikäryhmään 1948-1957 ja myöhemmin syntyneet. Tutkijakoulutusta ei ollut lainkaan ja kelpoisuus virkaan puuttui yhdeksältä opettajalta. Opettajista 82,8 %:lla oli ylempi korkeakoulututkinto (Lääninhallitus 1997).

Kaiken kaikkiaan oppilaitosten eri virkaryhmiin kuuluvia kulttuuriaineiden opettajia oli yli 3 600 poislukien yksityiset lasten taide- ja kulttuurikoulut.

3.4 Kulttuuri- ja matkailualan tutkinnot, opiskelijat ja sijoittuminen työelämään

Pohjois-Savon ammattiin johtavista kulttuuri- ja matkailualan oppilaitoksista valmistuttiin vuonna 2001 seuraaviin 28:aan tutkintonimikkeeseen ja ammattiin:

viittomakielen tulkki	rakennussuunnitteluassistentti
artesaani, veneenveistäjä	matkailuvirkailija
artesaani, puuseppä	muotoilija
artesaani, tekstiili- ja vaatetus	medianomi
artesaani, keramiikka ja metalli	artenomi
viestintä- ja kuvataidealan media-assistentti	ravintolakokki
tanssin ja musiikinopettaja ja ohjaaja	hotellivirkailija
matkailupalvelujen tuottaja	tarjoilija
vaatturi	musiikkipedagogi
pukuompelija	restonomi
huonekalupuuseppä	palveluvastaava
verhoilija	suurtalouskokki
kirkkomusiikin kanttori	

Pohjois-Savossa kulttuurialan ammatillisessa peruskoulutuksessa vuonna 2001 oli 400 opiskelijaa poislukien oppisopimusopiskelijat.

Taulukko 5. Pohjois-Savon ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijat ja käyttökustannukset koulutusaloittain poislukien oppisopimuskoulutus vuonna 2001 perustietokyselyn mukaan (Opetushallitus 2001a).								
Pohjois-Savo	Luonnonvara-ala	Tekniikka ja liikenne	Hallinto ja kauppa	Matkailu, ravitsemus, talous	Sosiaali ja terveys	Kulttuuri	Vapaa-aika ja liikunta	Yhteensä
Opiskelijat	691	2523	945	1100	1014	400	89	6761
Kustannus, euro	9 714	7 138	4 481	6 382	6 113	9 085	9 286	6 904

Opiskelijaa kohden vuosikustannukset olivat noin 9082 euroa (54 000 mk). Vapaa-ajan ja liikunnan koulutusosalalla opiskelijoita oli 89 ja käyttökustannukset olivat noin 9839 euroa (58 500 mk) (Opetushallitus 2001a).

Pohjois-Savon ammattikorkeakoulussa kulttuurin koulutusosalalla oli 614 opiskelijaa vuonna 2001, joka oli 10,2 % maan kulttuurialan opiskelijoista.

Matkailun koulutusalan opiskelijoita oli 225. Tämä oli 4,9 % maan matkailualan opiskelijoista (Opetushallitus 2001b).

Taulukko 6. Pohjois-Savon kansalaisopistojen itse ilmoittama kertaalleen laskettu arvio opiskelijoista joulukuussa vuonna 2001 (Hellevi 2001).						
Kansalaisopisto	Naiset	Miehet	Opiskelijat 2000	Naiset	Miehet	Opiskelijat 2001
Iisalmen kansalaisopisto***						
Juankosken kansalaisopisto**	738	316	1054			1020
Kaavin kansalaisopisto			594			600
Kiuruveden kansalaisopisto				1500	458	1958
Kuopion kansalaisopisto	8244	2175	10419	8068	2235	10303
Lapinlahden kansalaisopisto			980			
Leppävuiran kansalaisopisto				1436	511	1947
Nilsian kansalaisopisto				883	311	1194
Pielaveden-Keiteleeseen kansalaisopisto	799	312	1111	820	330	1150
Rautavaaran kansalaisopisto				384	103	487
Siilinjärven-Maaningan kansalaisopisto**	2744	743	3487	2570	563	3133
Sisä-Savon kansalaisopisto						2003
Sonkajärven kansalaisopisto			581			860
Tuusniemen kansalaisopisto**			625	436	184	620
Varkauden kansalaisopisto*	2571	577	3148			
Varpaisjärven kansalaisopisto**	414	174	588	390	185	575
Vieremän kansalaisopisto	400	90	490	350	70	420
* = syksy 2000, muita tietoja ei ollut saatavissa.						
** = kaikkia tietoja ei ollut kirjattu Hellevi-tietokantaan, joten tiedot ovat arvioita.						
*** = vastausta ei palautettu.						

Kuopion kesäyliopistossa oli 5503 opiskelijaa vuonna 2000 (Kesäyliopisto 2000). Kertaalleen laskettuja kulttuuri-aineiden opiskelijoita oli noin 37 000 poislukien perusaste, lukio ja yksityiset lasten musiikki-, arkkitehtuuri- kieli-, kuvataide- ja tanssikoulujen opiskelijat.

3.5 Kriittiset menestystekijät kulttuuriyrittäjien ja alan avainhenkilöiden näkökulmasta

Kriittisiä menestystekijöitä luettelomaisesti olivat verkostoituminen, yhteismarkkinointi, kansainvälistyminen, ennakkoluulottomuus, nuoret ja lapset, koulutuksen, tuotekehityksen ja kulttuurin tutkimuksen kehittäminen, liikevaihdon ja työpaikkojen määrän kasvu kulttuuriteollisuudessa ja oppilaitoksista valmistuneiden työelämään sijoittumisen varmistaminen, liikevaihdon ja työpaikkojen määrän kasvu kulttuuriteollisuudessa ja oppilaitoksista valmistuneiden työelämään sijoittumisen varmistaminen.

3.6 Kuntien kulttuuritoimen arviointitutkimus, hankkeet, avustukset ja kansalaistoiminta

3.6.1 Kulttuuritoimen arvioinnin kehittäminen

Opetusministeriö kerää kunnista faktatietoa kulttuuritoimen kehityksestä ja alueen erityispiirteistä uusien kulttuuripoliittisten toimien suunnittelua varten. Pohjois-Savon erityispiirteenä on ollut kulttuuriteollisuuden, kulttuurin sisältötuotannon sekä kulttuuriyrittäjyyden kehittäminen. Pohjois-Savon taidetoimikunnan eräs tärkeä tehtävä on seurata ja arvioida taiteen yleistä kehitystä toimialueellaan. Tämän työn kehittämiseksi Opetusministeriö käynnisti yhdessä Taiteenkeskustoimikunnan ja muutamien alueellisten taidetoimikuntien kanssa pilottihankeen, jonka tarkoituksena oli kartoittaa muun muassa Pohjois-Savon kuntien kulttuuritoimintaa. Tärkeimpänä kehittämisen kohteena hankkeessa olivat arvioinnin organisointiin ja ohjaukseen sekä toteutukseen ja raportointiin liittyvät tehtävät. Kehittämissuunnitelmat tehtiin kuntien kulttuuritoimen talousarviota, lautakuntaa, avustuksia, apurahoja ja kulttuuritapahtumia koskevan tiedon perusteella (Mellanen 2001).

Alueellisten taidetoimikuntien määräraha taiteen edistämiseen on viime aikoina pysynyt ennallaan. Vuodesta 1995 vuoteen 2001 on kasvu tapahtunut 588 657 euroa (3,5 mmk). Nyt määräraha on noin 4,1 miljoonaa euroa (24,5 mmk). Varat taiteen edistämiseen ovat veikkausvoittovaroja ja päätökset alueellisille taidetoimikunnille perustuvat vuosittaiseen harkintaan. Koska määrärahan kasvaminen lähitulevaisuudessa ei juurikaan näytä mahdolliselta, on entistä tärkeämpää kyetä suuntaamaan olemassa olevia määrärahoja alueellisesti merkittäviin hankkeisiin ja toimiin. Alueelliset taidetoimikunnat ovat alueensa asiantuntijoita ja näin ollen tietävät, millaista tietoa alueilla tarvitaan ja mistä saattaisi olla hyötyä valtakunnallisen tason päätöksenteon tukena. Kuntien välisistä hallinnollisista ja toiminnallisista eroista johtuen ei saatava tieto ole aina yhteismitallista. Tarkoituksena on kuitenkin tuottaa vertailukelpoista ja kehitystrendejä kuvaavaa informaatiota kuntatasolta valtakunnallista päätöksentekoa ja sen valmistelua varten. Arvioinnin alueellinen tiedonkeruu ja tulosten analysointi tapahtuu alueellisissa taidetoimikunnissa. Arvioinnin aikataulun tulee seurata valtion talousarvion aikataulua ja se tehdään kolmen vuoden välein. Tiedonkeruun sähköinen toteutus ja tietokantaratkaisut mahdollistaisivat kulttuurialaa koskevien tietojen hyödyntämisen alueellisessa päätöksenteossa (Mellanen 2001).

3.6.2 Kuntien kulttuurin talousarvio, avustukset ja kulttuuritapahtumat

Pohjois-Savon 24 kuntaa käyttivät vuoden 2000 tilinpäätösten mukaan kulttuurisectoriin varoja kaikkiaan noin 13,7 miljoonaa euroa (81,5 mmk), joista henkilöstöön ja hallintoon kului noin 8,1 miljoonaa euroa (48,4 mmk). Talousarviot vuodelle 2001 olivat samansuuntaisia vuoden 2000 kanssa. Vuosilta 2000 ja 2001 Pohjois-Savon kunnista kerätyn kulttuuritoimea koskevan tiedon perusteella kuntien talousarvioiden vaihteluväli oli erittäin suuri, 2,51-17,31 euroa (14,9-102,9 mk), asukasta kohti. Keskimäärin kulttuuritoimintaan käytettiin 7,62 euroa (45,3 mk) asukasta kohti. Keskiarvon saavutti tai ylitti 11 kuntaa 24:stä. Tulosta selittäviä tekijöitä olivat todelliset satsaukset toimintaan, virat ja pieni väkiluku. Osassa kunnista kiinteistökustannukset olivat mukana talousarviossa. Talousarviot olivat rakenteeltaan vaihtelevia ja siten tiedot eivät olleet täysin vertailukelpoisia (Mellanen 2001).

Kun kulttuurisectorin ammattilaitokset rajattiin pois, kuntien taloudellinen tuki järjestöille, ryhmille ja taiteenharjoittajille oli vähäistä. Kulttuuriavustuksiin käytettiin keskimäärin 1,14 euroa (6,8 mk) asukasta kohti. Keskiarvon saavutti tai ylitti kymmenen kuntaa. Lukumääräisesti enemmän tuettiin yhteisöjä kuin yksittäisiä taiteilijoita. Parhaita taiteilijoiden tukijoita olivat Kuopio ja Varkaus (Mellanen 2001). Vahvat kulttuuritoimijat olivat vahvoja toimijoita kaikilla kulttuuritoimen osa-alueilla. Tämä edellytti usein kulttuuritoimen viranhaltijaa tai viranhaltijoita. Korkealaatuisten ja isojen tapahtumien järjestämiseen pystyivät parhaiten kaupungit. Tavoite 1 -ohjelman kautta suunnatut rahat tuottivat tapahtumia myös muun muassa Nilsisään ja Vesannolle (Mellanen 2001).

3.6.3 Hankkeet ja yritystuet

Kaiken kaikkiaan hankkeita oli 17 tavoite 1-ohjelmakaudella 1995-1999 ja 11 kaudella 2000-2001, Koillis-Savon Leader -kaudella 1995-1999 hankkeita oli 27, käsi- ja vaateteollisen hankkeita oli 14 kaudella 1996-2000 ja EU:n Kulttuuri 2000 -ohjelmassa kaksi kaudella 2000-2001 eli yhteensä 71.

Tavoite 1 -ohjelman kautta tullut rahoitus oli Koillis-Savoon 5,97 miljoonaa euroa (35 483 000 mk), Kuopion seudulle 29,9 miljoonaa euroa (177 823 000 mk), Sisä-Savon alueelle 4,5 miljoonaa euroa (26 710 000 mk), Varkauden seudulle 7,5 miljoonaa euroa (44 895 000 mk) ja Ylä-Savoon 14,5 miljoonaa euroa (86 270 000 mk) (Pohjois-Savon liitto 2001b).

Maakunnassa on käynnistynyt vuosina 2000-2001 koulutusorganisaatioiden ja yhdistysten koordinoimia ja muun muassa tavoite 1-ohjelman kautta rahoitusta saaneita kulttuuri-, matkailu- ja hyvinvointihankkeita.

Tavoite 1 -ohjelman hankerekisterissä oli vuodelle 2000 kirjattu klusterikoodeittain luokiteltuna 11 kulttuuri-, 14 matkailu- ja 5 hyvinvointihanketta. Hankkeet hyödyttivät yhteisesti ko. klustereita ja lisäsivät elinkeinosektorien kilpailukykyä. Selvityksen teon aikana vuoden vaihteessa 2001-2002 käynnissä oli kuusi kulttuurihanketta ja kaksi matkailuhanketta.

Kulttuurihankkeista kaksi oli intresseiltään yhteisiä hyvinvointi-klusterin kanssa. Käynnissä olleet kulttuurihankkeet liittyivät muun muassa kirjasto- ja tietoverkkopalveluihin, tutkimukseen ja kulttuuriteollisuuden kehittämiseen. Yhteenvetoa hankkeiden työllisyysvaikutuksista ja kokonaisrahoituksesta ei ole vielä tehty, koska tavoite 1 -ohjelma-kausi kestää vuoteen 2006 saakka. Hankkeiden työllistävyys vaihteli muutamista kuukausista useisiin vuosiin.

Kuntien ja maakuntien kulttuurialan yhteistyötä ovat edistäneet muun muassa 5-tien maisemakohteiden valaisuun painottuva Maisemagalleria- ja Helsinki 2000 kulttuuripääkaupunkivuosi -hankkeet (Revontulien Suomi). Muutamat hankkeet toimivat muutosten välineinä tai innovatiivisten liikeideoiden kehittämisessä. Hankkeet olivat erilaisien organisaatioiden koordinoimia ja siten hyvin monimuotoisia tavoitteiltaan ja toiminnaltaan. Hanketoiminta oli luonteeltaan verkostoituvaa. Pohjois-Savossa perinteisiin ja siten myös kulttuurihistoriaan ja kulttuurimatkailuun liittyviä hankkeita oli vuosina 1995-2001 eniten. Eri organisaatioiden yhteishankkeita oli vähän, mutta tavoitteiltaan kulttuuri-, matkailu- ja hyvinvointi-klustereille yhteisesti hyödyllisiä ja kilpailuetua tuottavia hankkeita oli suurin osa hankkeista, vaikka erillistä mainintaa tästä ei klusterikoodeissa aina ollut. Tyypillistä kulttuurialan kehittämishankkeille on ollut, että ne ovat olleet yksittäisiä, kunnissa toimivien organisaatioiden pilottihankkeita, joiden toimenpiteet olisivat osin olleet laaja-alaisesti useampien alueen kulttuurialan organisaatioiden ja koulutuksen järjestäjien toimintaa tukevia. Tutkimustiedon tuottamiseen tähtäviä hankkeita oli vähän. Laajoja kulttuuriyrittäjyyden toimintaedellytysten parantamiseen liittyviä kärkihankkeita tai kulttuuriyrittäjien verkostoitumishankkeita ei ollut. Hankerahoitusta ohjaavat tahot Pohjois-Savossa etsivät aktiivisesti tuettavia hankkeita ja kohteita.

Kansainvälistymis- ja investointituet toimivat kulttuuriyritysten sisäisten uudistusten välineinä, yrittäjien mukaan tukien saamisessa oli alakohtaisia eroja. Tämä selittynee ainakin osittain investointitarpeiltaan hyvin monimuotoisilla kulttuurin eri toimialoilla. Tuista ja niiden myöntöperusteista toivottiin parempaa tiedotusta. Kulttuuriyrittäjät toivoivat TE-keskukselta entistä syvällisempää ja kannustavampaa paneutumista yritysten uusiin innovaatioihin ja liikeideoihin. TE-keskuksen tukien myöntämisessä ja koulutussuunnittelussa sekä yrittäjien koulutustarpeiden huomioonottamisessa koettiin olevan parantamisen varaa.

Käsi- ja vaateteollisuusalan hankkeita oli 14 vuosina 1996-2000 (Kinnunen 2000). Selvitykseen koottiin projektit, joissa oli mukana pääasiassa käsi- ja taideteollisuusalan ammattilaisia tai alan työttömiä. Tämän lisäksi oli esimerkiksi naisprojekteja, joissa on mukana käsityöläisiä ja käsityöyrittäjiä, mutta ne eivät olleet suunnattu pääasiassa käsityöyrittäjyyden tai toimialan kehittämiseen.

Yhteenlaskettu budjetti 14 projektista 1996-2000 oli noin 4,5 miljoonaa euroa (n. 27 mmk) eli karkeasti vuositasonle jaettuna 925 000 euroa (5,5 mmk). Pienin budjetti oli noin 33 000 euroa (200 000 mk) ja suurin noin 673 000 euroa (noin 4 mmk). Pohjois-Savon projekteissa oli muiden toimijoiden lisäksi mukana noin 200 yritystä tai alan ammattillisen koulutuksen saanutta työtöntä. Rahoittajina projekteissa olivat TE-keskuksen eri osastot (ESR, EMOTR, kansallinen raha), TEKES, Pohjois-Savon Liitto, Työsuojelurahasto, kaupungit, kunnat, yrittäjät, yhdistykset, Sisä-Savon Pomo, Koillis-Savon Leader ry, STM, Lapinlahden taidemuseo, Tekstiili- ja vaatetusteollisuus ry, Opetusministeriö ja Savon korkean teknologian säätiö. Projektit vaihtelevat puhtaista tuotekehitysprojekteista kokonaisvaltaiseen liiketoiminnan kehittämiseen ja monimuotoiseen markkinointikanavien etsimiseen muun muassa vienti-kokeiluina, nettikauppana ja messuina.

3.6.4 Avustukset

Avustustiedot on koottu Pohjois-Savon 24 kunnan osalta Opetusministeriön, Taiteenkeskustoimikunnan ja Pohjois-Savon taidetoimikunnan tietorekistereistä syyskuun 2001 aikana. Harkinnanvaraiset avustukset ja apurahat myöntää Opetusministeriö, Taiteenkeskustoimikunta tai esimerkiksi apurahalautakunnista kirjasto- ja näyttöapurahalautakunnat. Opetusministeriö jakaa määrärahoja Taiteenkeskustoimikunnan, Pohjois-Savon taidetoimikunnan ja Itä-Suomen lääninhallituksen edelleen jaettavaksi. Opetusministeriön Harava-tietokannan mukaan edellä mainittujen organisaatioiden myönnoistä vuonna 2001 suurin osa tuli Taiteenkeskustoimikunnan kautta. Suurin avustus vuonna 2001 oli noin 13 400 euron (79 660 mk) ja vuonna 2000 noin 13 000 euron (77 155 mk) yksivuotinen taiteilija-apuraha. Vuonna 2000 Opetusministeriö myönsi avustuksia suoraan määrällisesti lähes yhtä paljon kuin Taiteenkeskustoimikunta. Opetusministeriön, Taiteenkeskustoimikunnan, apurahalautakuntien ja Pohjois-Savon taidetoimikunnan myöntämiä harkinnanvaraisia avustuksia ja apurahoja kohdentui maakuntaan 135 771 euroa (807 260 mk) vuonna 2000 ja vuoden 2001 syyskuuhun mennessä 158 844 euroa (944 447 mk), (Opetusministeriö 2000-2001). Pohjoissavolaisten säätiöiden myöntämiä avustuksia ei selvitetty.

3.6.4.1 Opetusministeriön ja Itä-Suomen lääninhallituksen kirjasto- ja muut avustukset

Opetusministeriö ja Itä-Suomen lääninhallitus myönsivät avustuksia Pohjois-Savoon eri organisaatioiden ja yksittäisten toimijoiden hankkeille (Lääninhallitus 2001).

Vuonna 1996-1999 Suomi tietoyhteiskunnaksi -hankkeita ja kokeiluja tuettiin Pohjois-Savossa 340 328 eurolla (2 023 500 mk). Vuonna 1999 tietoverkkoavustuksia myönnettiin 75 684 euroa (450 000 mk) ja kokeiluavustuksia 7232 euroa (43 000 mk). Vuosina 2000-2001 Sisältö Suomi -hankkeita tuettiin Pohjois-Savossa Itä-Suomen lääninhallituksen sivistysosaston rekisterin ja Opetusministeriön valtionavustuspäätösten mukaan 133 709 eurolla (795 000 mk). Tämä oli 5,8 % koko Suomen Sisältö Suomi -hankkeisiin käytetyistä määrärahoista. Kokeiluavustuksia vuosina 2000-2001 jaettiin 9502 euroa (56 500 mk). Kokeiluavustusten osuus Pohjois-Savossa oli vain 2,9 % noin 320 000 euron (n. 1,9 mmk) määrärahapotista.

Opetusministeriö myönsi Pohjois-Savon kirjastoille vuonna 2000 noin 76 000 euroa (452 000 mk) tietoverkko-palveluiden kehittämiseen, joka on 4,1 % koko Suomen kirjastoille myönnettyistä tietoverkkopalveluiden kehittämisavustuksista (koko maa noin 1,8 milj. euroa, 10,9 mmk).

Opetusministeriö myönsi avustuksia lisäksi lehdille, lasten kulttuuriin ja näyttelyihin. Pohjois-Savon lasten kulttuurille myönnettiin apurahoina ja erityisavustuksina noin 16 819 euroa (100 000 mk), joka oli noin 5,5 % valtakunnallisesta avustuspotista, joka oli 307 783 euroa (1,83 milj.mk).

Opetusministeriö myönsi Kuopion tanssii ja soi -festivaalille 129 504 euroa (770 000 mk) sekä vuonna 2000 että vuonna 2001. Savon kielen seuralle myönnettiin kulttuurilehtitukea vuonna 2001 noin 1682 euroa (10 000 mk). Lisäksi avustuksia myönnettiin vuosille 2002-2003 Varkauden jäähalli- ja Lapinlahden uimahallihankkeille kummallekin 504 563 euroa (3 mmk). Kirjastoavustusta myönnettiin maakuntakirjastolle vuosina 2000-2001 kumpanakin 58 865 euroa (350 000 mk). Vuosina 2000-2001 Opetusministeriö myönsi 14 548 euroa (86 500 mk) Kuopion Eskarit -lukuprojektille, Siilinjärven lasten toimintaviikolle, Iisalmen nukketeatteritoimintaan ja Rautalammin Vie-raat tutuiksi -projektiin. Monet näistä avustuksista olivat esillä Opetusministeriön tai Taiteenkeskustoimikunnan kotisivuilla, josta tiedot poimittiin syyskuussa 2001.

3.6.4.2 Pohjois-Savon taidetoimikunnan avustukset ja apurahat

Rekisteriä avustuksista pitävät Taiteenkeskustoimikunta ja Pohjois-Savon taidetoimikunta. Vuonna 1999 kohdeapurahoja myönnettiin 22, yhteensä 24 975 euroa (148 500 mk). Työskentelyapurahoja myönnettiin 21, yhteensä 102 715 euroa (610 720 mk) ja valtionavustuksia 20, yhteensä 19 341 euroa (115 000 mk), (Pohjois-Savon taide-toimikunta 1999).

Vuonna 2000 kohdeapurahoja myönnettiin 16, yhteensä 14 211 euroa (84 500 mk), työskentelyapurahoja 21, yhteensä 109 032 euroa (648 280 mk) ja valtionavustuksia 21, yhteensä 22 369 euroa (133 000 mk). Vuonna 2001 kohdeapurahoja myönnettiin 12, yhteensä 15 540 euroa (92 400 mk). Työskentelyapurahoja myönnettiin 18, yhteensä 113 967 euroa (677 620 mk) ja valtionavustuksia 19, yhteensä 22 705 euroa (135 000 mk), (Pohjois-Savon taidetoimikunta 2000-2001).

3.6.5 Kansalaistoiminta

Kansalaistoimintaa ja siihen saatuja avustuksia selvitettiin harrastusteatterien, nuorisoseurojen, seurantalojen korjausten, urheilujärjestöjen ja käsityöyhdistysten toiminnan osalta. Tiedot käsityöyhdistysten toiminnasta saatiin Kinnusen (2000) selvityksestä. Lisäksi tietoja saatiin kansalaistoimintaa valtakunnan tasolla ja laajemmin käsittelevistä julkaisuista. Laitisen (2001) laskelman mukaan Pohjois-Savossa oli 313 taide- ja kulttuurialan yhdistystä tai ryhmää vuonna 2001.

3.6.5.1 Harrastajateatterit

Pohjois-Savossa oli 41 harrastajateatteria vuonna 2001. Alueella oli myös kaksi nukketeatteria. Useimmat teattereista esittivät vuosittain yhdestä kahteen produktiota. Katsojamäärät vaihtelivat muutamista sadoista jopa 5000:een. Harrastajateatterien toiminta nähtiin ennen kaikkea monimuotoisena vapaaehtoistyönä.

Harrastajateatteritoiminnan taloudelliset työllisyysvaikutukset olivat helpommin arvioitavissa kansalaisopisto-toiminnan, ohjaajien ja toimistohenkilöstön työtuntien ja palkkojen osalta. Kansalaisopistossa ohjaajan palkka määräytyi pätevyuden mukaan. Palkattujen henkilöiden lisäksi teatterilla oli useita työharjoittelijoita sekä työmarkkina-tuella että eri oppilaitosten kautta. Palkkaa saavien fleelance -muusikoiden, -valomiesten, -tanssijoiden ja -opetta-jien työllistymistä teatteritoiminnan avulla ei tässä työssä pyritty arvioimaan.

Harvat teatterit tulivat toimeen täysin vapaaehtoistyöllä ilman kansalaisopiston ammattiohjaajaa, näytelmäpiirin vetäjää tai teatterin kannatusyhdistyksen palkkaamaa ohjaajaa. Harrastajateatteritoiminnassa ammattinäyttelijät

työllistyivät palkan edestä ohjaajia vähemmän. Harvat teatterit pystyivät maksamaan näyttelijäsuorituksista muuten kuin poikkeustapauksissa matkakorvauksina tai jos teatterin produktiot tuottivat menojen jälkeen hyvän nettotuloksen.

Aktiivisimmat, eniten katsojia houkutelleet ja suurten kaupunkien läheisyydessä sijaitsevat harrastajateatterit saivat eniten kohde- ja yleisavustuksia, toimintamäärärahoja sekä muita avustuksia (kirjailijoiden henkilökohtaiset apurahat, yritysten sponsorointi).

Pohjois-Savon harrastajateattereista ei ole koottu kattavaa ja yhteismitallista tietoa niiden talkootyön määrästä ja sen taloudellisesta arvosta. Tämän tiedon kokoaminen edellyttäisi teattereilta päiväkirjan pitämistä.

3.6.5.2 Opetusministeriön avustukset nuorisoseuroille ja seurantalojen korjauksiin

Osa Opetusministeriön avustuksista myönnetään valtakunnallisille järjestöille kuten esimerkiksi Suomen Nuorisoseurojen Liitolle, joka jakaa avustuksia piirijärjestöilleen. Nuorisoseurojen toiminta liittyy läheisesti haja-asutusalueiden harrastusteatteri-, liikunta-, kerho-, leiri- ja muuhun vapaa-ajan kulttuuritoimintaan (Suomen Nuorisoseurojen Liitto 2000). Jäsenmäärä Pohjois-Savossa oli 7111 ja päätoimisia työntekijöitä oli kolme. Vuonna 2000 Suomen Nuorisoseurojen liiton tilaston mukaan Pohjois-Savoon myönnettiin valtionavustusta 12 445 euroa (74 000 mk) ja Ylä-Savoon 14 295 euroa (85 000 mk). Muita avustuksia Pohjois-Savo sai 12 445 euroa (74 000 mk) ja Ylä-Savo 5886 euroa (35 000 mk). Yhteensä avustukset olivat 45 074 euroa (268 000 mk). Toimintaan kului yhteensä 128 495 euroa (764 000 mk). Eniten varoja suunnattiin tapahtumien järjestämiseen ja keskustuomiston ylläpitoon.

Vuonna 2001 Opetusministeriö myönsi avustuksia 23 pohjoissavolaisen seurantalokorjaukseen 143 464 euroa (853 000 mk) ja vuonna 2000 24 seurantalokorjaukseen 172 056 euroa (1,023 mmk). Vuonna 2001 avustusten saajista 11 oli nuorisoseuroja ja loput muita rekisteröityneitä yhdistyksiä.

3.6.5.3 Urheiluseurat ja -järjestöt

Pohjois-Savon alueella on monipuoliset mahdollisuudet harrastaa liikuntaa. Liikuntapalveluita ja harrastusalueita tarjoavat kunnat, yritykset, seurat ja yhdistykset. Kaikkien urheilulajien seurojen lukumäärä Pohjois-Savossa oli 367 marraskuun lopussa vuonna 2001 (Liito 2001). Vaihteluväli oli erittäin suuri. Vuonna 2000 urheiluseurojen jäsenmäärä 10 042 arvioitiin Pohjois-Savon liikunta ry:n sadan jäsenseuran tietojen perusteella. Keskimäärin urheiluseurassa oli jäseniä 628, tilastossa, joka oli koottu 16 kunnan alueelta (Liito 2001). Kaikki urheiluseurat eivät ole jäseniä Pohjois-Savon liikunta ry:ssä. Muista Pohjois-Savon urheilujärjestöistä Liito-tietojärjestelmässä ei ollut kattavia tietoja.

Suomen palloliiton Itä-Suomen piirin alueella jalkapalloseuroja piiripäällikkö Ojalan (2001) mukaan oli 61 ja joukkueita noin 270. Päätoimisia työntekijöitä oli viisi. Muita työntekijöitä, muun muassa vapaaehtoisia valmentajia ja joukkueenjohtajia, oli arviolta noin tuhat.

Pohjois-Savon kunnat avustivat vuonna 1999 urheiluseuroja selvästi enemmän kuin muita yhdistyksiä. Kunnat myönsivät kohde- ja perusavustuksia 295 urheiluseuralle lähes 723 208 euroa (4,3 mmk). Muille yhteisöille (162) myönnettiin 53 887 euroa (320 400 mk). Urheiluseurojen toimintaan kanavoituu rahoitusta myös valtakunnallisten lajiliittojen kautta.

3.6.5.4 Käsityöyhdistykset ja osuuskunnat

Pohjois-Savossa on kolme käsi- ja taideteollisuusalan yhdistystä: Kuopion, Varkauden ja Ylä-Savon seutujen käsi- ja taideteollisuusyhdistykset (Kinnunen 2000). Kuopion seudun yhdistyksessä oli 16 toimipaikkaa vuonna 2000. Ne sijaitsivat Juankoskella, Kaavilla, Karttulassa, Kuopiossa (3), Maaningalla, Nilsiässä, Rautalammilla, Siilinjärvellä, Suonenjoella, Tervossa, Tuusniemellä, Varpaisjärvellä, Vehmersalmella ja Vesannolla. Varkauden seudulla toimipaikkoja oli kuusi, jotka sijaitsivat Heinävedellä, Joroisissa, Leppävirralla ja Varkaudessa (3). Ylä-Savon seudulla toimipaikkoja oli kahdeksan. Ne sijaitsivat Iisalmissa (2), Kiuruvedellä, Lapinlahdella, Pielavedellä, Rautavaaralla, Sonkajärvellä ja Vieremällä.

Käsi- ja taideteollisuusjärjestö on valtakunnallinen kaksikielinen käsi- ja taideteollisuusalan palvelujärjestö. Järjestön muodostavat valtakunnallisella tasolla keskusliitto, aluetasolla käsi- ja taideteollisuusyhdistykset, käsi- ja taideteollisuuskeskukset ja -liikkeet sekä paikallistasolla käsityökeskukset sivupisteineen.

Toiminnan valtakunnallisena tavoitteena on nostaa käsityön arvostusta ja aikaansaada uutta, korkeatasoista ja omaleimaista käsi- ja taideteollisuutta. Toimintatapana ovat muun muassa alan käsityötaitojen, kulttuurin ja elinkeinotoiminnan edistäminen kehittämisprojektien avulla. Keskeisiä toimintamuotoja ovat koulutus, konsultointi, neuvonta, markkinointi, tiedotus- ja julkaisutoiminta, kilpailut, näyttelyt, erilaiset tapahtumat sekä asiakkaiden tarpeista lähtevät yksilölliset palvelut.

Pohjois-Savon käsityöalan osuuskunnat sijaitsivat Kaavilla, Kuopiossa, Muuruvedellä, Nilsiässä, Pieksänkoscalla, Rautalammilla ja Suonenjoella. Vuonna 2000 Pohjois-Savossa oli rekisteröitynä viisi käsityöosuuskuntaa. Kaikkiaan osuuskuntia Pohjois-Savossa oli 50. Käsityöläisiä oli myös mukana useissa monitaito-osuuskunnissa.

3.7 Taiteen yksityinen sponsorointi ja taidehankinnat Suomessa ja Pohjois-Savossa

Taiteentoimialojen sponsorointia koskevat valtakunnalliset tiedot on poimittu Oeschin (1998, 2001) selvityksistä. Alueellisesti taiteiden saama tuki keskittyi Uudellemaalle ja Etelä-Suomeen. Näillä alueilla sijaitsi suurin osa kaikista tutkituista ja kyselyyn vastanneista yrityksistä. Muiden suuralueiden osuus kokonaistuesta jäi seitsemään prosenttiin. Suuremmasta otoksesta ja erilaisesta toimialaluokitukselta huolimatta vuoden 1984 ensimmäisestä selvityksestä alkaen teollisuus on yleensä ollut huomattavin taiteita tukenut toimiala. Kuva- ja säveltaide ovat pysyneet tuen tärkeimpinä kohteina ja tanssitaide on tuettu vähiten.

Tapahtumien sponsorointi, taidehankinnat ja palkintojen perustaminen Pohjois-Savossa ovat 2000-luvulla selvästi lisääntyneet 1990-lukuun verrattuna ja keskittyneet alueen työllistävyydeltään ja liikevaihdoltaan suurille yrityksille kuten PeeÄssälle, Olvi-säätiölle ja Osuuspankeille (Kuopion kaupunkilehti 2001). Ennen kaikkea yritysten sponsorointihalukkuuteen ovat vaikuttaneet liiketoiminnalliset intressit ja mahdollisuus tehdä sponsorointipäätökset Pohjois-Savossa. Pohjois-Savossa ei ole selvitetty taiteen ja kulttuurin yksityisen rahoituksen volyyymiä.

Yritysten taiteiden tukea vuonna 1999 koskeva kyselylomake lähetettiin kaikkiaan 1206 yritykselle, joista 504 oli suuryrityksiä. Yrityksistä 53 % vastasi, vastanneista vain 26 % ilmoitti käyttäneensä varoja taiteeseen. Kyselyyn vastanneet yritykset käyttivät taiteisiin yhteensä noin 8,2 miljoonaa euroa (48,5 milj.mk). Sen perusteella yritysten taiteiden tuen voi arvioida kohonneen kokonaisuudessaan vähintään 9-10 miljoonaan euroon (55-60 milj.mk). Kokonaistuesta ainoastaan 14 % kertyi pieniltä ja keskiuurilta yrityksiltä. Keskimäärin vastanneilta yrityksiltä kului taiteisiin 48 774 euroa (290 000 mk). Suurin osa kuitenkin sijoitti taiteiden tukemiseen alle 16 818 euroa (100 000 mk) ja vähintään 84 093 euroa (0,5 milj.mk) käytti vain noin joka kymmenes taiteita tukenut yritys.

Teollisuuden osuus kokonaistuesta oli 31 % ja kuljetus-, varastointi- ja tietoliikennetoimialan lähes 19 %. Kiinteistö- vuokraus- ja tutkimuspalvelutoimialan osuus oli noin 15 % sekä vakuutustoiminnan 14 %. Rahoitustoiminta kuului vähiten taiteita tukeneisiin toimialoihin.

Teollisuus oli ainoa yksittäinen toimiala, joka tuki kaikkia kysytyjä taiteenaloja. Kuva- ja säveltaide olivat tärkeimmät taiteiden tuen kohteet. Säveltaiteeseen yritykset käyttivät 36 % ja kuvataiteeseen 31 % kokonaistuesta. Taidehankinnoista 85 % ja lahjoituksista 20 % oli kuvataidetta. Säveltaiteeseen puolestaan kohdistui 63 % yritysten ilmoittamista sponsorointivaroista sekä 45 % markkinointiyhteistyönä käytetystä kokonaistuesta. Vähiten varoja kyselyyn vastanneet yritykset osoittivat tanssi- ja valokuvataiteen tukemiseen.

Taidehankinta oli teollisuuden lisäksi sekä rahoitus- että vakuutustoiminnan keskeisin tukimuoto. Muilla toimialoilla tärkein tukimuoto oli sponsorointi. Lahjoitukset olivat kaikilla toimialoilla vähiten käytetty tukimuoto. Pienten ja keskisuurten yritysten 1,1 miljoonan euron (6,9 milj.mrk) kokonaistuesta yli puolet tuli kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut -toimialalta. Muista toimialoista poiketen tuki kohdistui luokkaan "Muu taide" kuuluviin taiteenaloihin sekä museoihin.

4. KESKEISIMMÄT JOHTOPÄÄTÖKSET

Kulttuuri määriteltiin laajaksi luovuutta ja elämisen laatua kohottavaksi kokonaisuudeksi, joka läpäisee kaikki yhteiskunnan osa-alueet ja rakenteet. Selvityksessä korostui luovan liiketoiminnan ja kulttuuriyrittäjyyden kehittämisen osana laajaa, kaiken läpäisevää kulttuurisektoria. Tilastollisissa toimialatarkasteluissa voi paikoin olla päällekkäisyyttä muiden elinkeinoklustereiden kanssa (huonekaluteollisuus), mikä voi vaikeuttaa klustereiden kehittämistyötä ja ennen kaikkea tulosten seuranta. Toimialojen lukujen tarkastelu erikseen on summaamista parempi vaihtoehto nykyisten tilastomenetelmien puutteellisuuden vuoksi. Toisaalta kulttuuriyrittäjyyden kehittämisen näkökulmasta tärkeimmät selvityksen kohteet, kuten kriittiset menestystekijät, työllisten määrä ammattiluokittain, yritystuet, kulttuuriyritysten koko, määrä ja osuus toimialoitain ja seutukunnittain sekä yksityisen sektorin, kulttuurialan koulutuksen ja yrittäjien luomat työpaikat ja verotulot, olivat selkeästi määriteltäviä eivätkä sisältäneet päällekkäisyyttä. Matkailuklusterin liikevaihto- ja koulutustietoja esitettiin paikoin tässä selvityksessä, koska sillä on osittain yhteiset kehittämisintressit kulttuuriklusterin kanssa.

4.1 Kulttuuriklusteriyritysten ja ammattialojen tarkastelun lähtökohtia

Klusteritoiminnalla pyritään edistämään kulttuurialan koulutuksen ja yrittäjyyden alueellista kehittämistä yhteistyössä alan organisaatioiden kanssa. Tavoitteena on synnyttää yhteinen toimintamalli nykyisten kulttuurialan organisaatioiden virkamiesten ja kunnallispoliitikkojen toiminnan ja päätöksenteon tueksi. Kulttuuriklusterin tarkoitus on vuosina 2001-2006 varmistaa Pohjois-Savon kilpailukykyä sekä kouluttautumisen että yritystoiminnan alueilla toimimalla siten, että alue on luovan liiketoiminnan (creative industries) kehityksen kärkijoukoissa. Luovalla liiketoiminnalla tarkoitetaan ammattialoja, jotka Iso-Britanniassa on määritellyt yksilön luovuuteen, taitoon ja lahjakkuuteen perustuviksi aloiksi ja joiden kautta on mahdollista lisätä hyvinvointia ja työpaikkoja henkisen pääoman lisääntymisen ja laajenemisen myötä.

Näitä aloja ovat esimerkiksi käsi- ja taideteollisuus, muotoilu, muotisuunnittelu, mainonta, taide, antiikki, arkkitehtuuri, tietokonepelien suunnittelu, elokuva, musiikki ja julkaisu- ja viestintätoiminta (Craig-Tyte 1998). The Economist -lehti on raportoinut, että kulttuurisektorin pitkän aikavälin vuosittainen kasvu tulee olemaan 10 % eli huomattavasti suurempi kuin useimmilla muilla palvelu- ja tuotantosektoreilla. Korkean elintason maissa tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että kulttuurisektorin tuoma lisä bruttokansantuotteeseen on suurempi kuin yleisesti oletetaan (Perez de Cuellar 1998).

Ammattiluokituksen mukaan tehty työllisten määrän arvio vuodelta 1995 on luonnollisesti vuoden 1999 toimialakohtaista arviota pienempi. Vuosien 1998 ja 1999 toimialoittain tehdyt kulttuuryöllisten määrät eivät ole vertailukelpoisia, koska 1999 tiedoissa ovat laajemmin mukana vaatteiden ja tekstiilien valmistus ja urheilutoiminta. Nämä ovat olleet Pohjois-Savon vahvuusalueita yritystoiminnassa. Toimialatarkastelu on monimuotoisella kulttuurin-alalla liikevaihdon, työllisten, työnantajasektorin sekä keskimääräisten verotulojen nykytilan selvittämisen ja kulttuuriklusterin vision sekä strategian määrittelyn kannalta hedelmällinen ja kansainvälisesti käytetty lähtökohta, mikäli elinkeinoklusterien päällekkäisyydet otetaan huomioon.

Pohjois-Savon kulttuuryöllisten osuus oli 5,7 % kaikista työllisistä. Tämä on varsin hyvin valtakunnallisesti ja kansainvälisesti ajatellen. Kulttuuryövoima on Euroopassa lisääntynyt koko ajan. Erot viiden vuoden välein tehdyissä arvioissa eivät kuitenkaan täysin selity kulttuurialan työmahdollisuuksien lisääntymisellä, vaan muutokset määritelmässä ja aineiston luokittelussa ovat vaikuttaneet lukuihin. Kulttuuryövoima määritellään ja lasketaan eri maissa eri tavalla (Karttunen 2001). Suomessakin on eri tutkijoiden määritelmässä ja laskelmissa eroja. Karttusen (2001) mukaan työssäkäynti- ja väestölaskenta-aineistossa tapahtuneet muutokset ovat sekä tarkentaneet että joillakin aloilla epätarkentaneet tietoja kulttuuryövoimasta. Luokitus ei mahdollista kaupan, hallinnon ja opetuksen mukaan ottamista kaikilta kulttuurin osa-alueilta, joten nämä on kartoitettava erikseen. Esimerkiksi muusikoihin ei enää lasketa musiikinopettajia, mutta rakennusalan asiantuntijoihin luetaan sekä insinöörit että korkeakoulututkinnon suorittaneet arkkitehdit. Arvoketjunäkökulman toteuttaminen kulttuuryövoiman laskemisessa ei toteudu samalla tavalla kaikilla toimialoilla. Esimerkiksi rakennusosalalla arkkitehdit ja insinöörit luetaan kulttuuryövoimaan, mutta suunnitelmaa toteuttavia ammattilaisia ei lasketa toimialan työvoimaan. Musiikkiteollisuudessa kulttuuryövoimaan lasketaan kaikki tuotteen suunnitteluun, tuottamiseen, välittämiseen, markkinointiin ja jopa soitinten rakentamiseen liittyvät tahot. Tilastointi ja ammattinimikkeet laahaavat usein jäljessä, joten uusmedia-ala on tällä hetkellä yksi vaikeimmin huomioon otettavista alueista. Osassa Euroopan maita kulttuurialan talkootyötä ja osa-aikaista työtä tekeviä ei lasketa mukaan kulttuuryövoimaan. Tämän vuoksi kulttuuryövoimaa koskevat lukumääräarviot ovat Euroopassa parhaimmillaankin vain suuntaa-antavia.

4.2 Kehittämisaalueita

Maakunnan kulttuuri on sekä liike- että kansalaistoiminnan näkökulmasta monipuolista. Pohjois-Savon tanssi-, musiikki-, harrastaja- ja perinteinen laitosteatteeritoiminta on erittäin aktiivista. Esimerkkinä valtakunnallisen uutiskynnyksen ylittävistä jokavuotisesta tanssitaiteeseen liittyvästä toiminnasta on Kuopio tanssii ja soi -festivaali, jonka toiminta vaikuttaa positiivisesti Pohjois-Savon imagoon, kulttuuri- ja matkailuyrittäjien liikevaihtoon sekä kulttuuripalvelujen ostoon. Kansainvälinen toiminta ja tuotekehittäminen on ollut pitkään luonteva osa festivaalia (Pitkänen 2001). Myös festivaalin markkinointiyhteistyöhön on panostettu valtakunnan aikakauslehtien kanssa.

Pohjois-Savossa on paljon pieniä kulttuuriyrityksiä, joiden tuotekehitysresurssit ovat vähäiset. Näiden yritysten verkostoituminen tuotteiden ja palveluiden tuotekehittelyyn ja markkinointiin tulisi panostaa nykyistä enemmän, jotta palveluja ostettaisiin yrityksiltä enemmän sekä valtakunnallisesti että pitkällä aikavälillä kansainvälisesti. Pohjois-Savon markkinat ovat liian pienet monelle alueen kulttuuriyrittäjälle, esimerkkinä yrittäjäkyselyn tulosten mukaan messutoiminta ja arkkitehtipalvelut. Paikallinen tv-ohjelma-, uusmedia- ja viihdemusiikkituotanto on idulla. Myyntitulojen kasvattaminen voi edellyttää kulttuurituotannon, hankerahoituksen ja yritysten uudelleen organisoitumista (restrukturaatio) sekä halua toimia uudistaen vanhoja toimintamalleja. Seurauksena voi olla rakenteellisia muutoksia, jotka muun muassa hankerahoituksessa ja -hallinnossa ovat ilmenneet desentralisaatiopyrkimyksinä (Kangas & Hirvonen 2000). Uusista toimintamalleista tärkeimpiä ovat innovaatiokeskeisyys ja yrityskoon kasvattaminen tai yritysten verkostoituminen.

4.3 Yritysten kansainvälistyminen

Pieniä, keskimäärin muutaman henkilön työllistäviä ja suuriin kaupunkeihin sijoittuvia kulttuuriyrityksiä on Pohjois-Savossa kaikkien yritysten kokonaismäärään suhteutettuna ja kansainvälisesti vertailtuna paljon (lähdeaineistosta riippuen 5-10 %). Suomessa vuonna 1997 yrityksiä oli 213 000, joista 11 745 eli 5,5 % edusti kulttuurialaa taiteilija-toiminnasta viihde-elektroniikan tukkukauppaan (Minkkinen ym. 1999). Kansainvälisesti luku on huippuluokkaa. Tilastokeskuksen arvio yritysten määrästä vastanee parhaiten toimipaikkarekisterin yritysmäärää, koska pienimpiä yrityksiä ei tilastoinnissa oteta huomioon.

On erittäin todennäköistä, että pienet kulttuuriyritykset saavuttavat synergiaetua verkostoituessaan ja erityisesti yhdistäessään resursseja tai kokonaan fuusioituessaan. Kansainvälinen kilpailu ja vientiin suuntautuminen kulttuuripalvelujen ja tuotteiden suunnittelussa ja valmistuksessa voivat edellyttää tällaista verkostoitunutta kehitysuuntaa. Markkinat globalisoituvat ja tarjoavat pohjoissavolaisille kulttuurialan yrityksille uusia liiketoimintamahdollisuuksia todennäköisimmin Euroopassa ja Venäjällä. Siten kansainväliset eri kulttuurin toimialojen suunnittelu- ja tuotantoprojektit ovat yksi kulttuuriteollisuuden ja matkailun haaste ja kriittinen menestystekijä niin koulutuksessa kuin liiketoiminnassakin.

Kansainvälistymisen tukeminen yritystoiminnan yhteydessä voisi olla yksi klusterin strategioista edistää yritystoiminnan kehittymistä. Se, valitaanko klusterin kehittämistyökaluksi valtakunnallisesti näkyvä, todennäköisesti vaikuttavampi, mutta samalla riskialttiimpi ja laajempaa hallinnointia vaativa kehittämishanke isolla budjetilla vai pienempiä osa-hankkeita, riippuu klusterin yhteistyöverkoston kollektiivisesta tahdosta, laajuudesta ja näkemysten selkeydestä. Ylimaakunnallinen, kansainvälistymistä ja vientiä tukeva hanke yhteistyössä huolella valitun yritysryppään kanssa edellyttää huolellista ja kriittistä suunnittelua, jotta liiketoiminnallinen hyöty ja työllisyysvaikutukset realisoituisivat kohdealueelle. Erityisosaamisen hyödyntäminen yhteishankkeessa todennäköisesti synnyttäisi uuden, luovan yrittäjäverkoston ja saavuttaisi tarvittavaa kansainvälistä näkyvyyttä markkinoilla.

4.4 Koulutus ja oppilaitosten verkostoituminen

Käytännössä luovan liiketoiminnan kehittäminen tarkoittaa muun muassa alueella toimivien kulttuurialan oppilaitosten verkostoitumista (koordinointia, yhteistyötä ja rahoitusvastuita) uusien koulutautumispalvelujen luojana ja kansainvälisesti korkeatasoisen kulttuurituotannon ja yrittäjyyden syntymistä ja tukemista sekä oppilaitoksissa että yrityksissä. Kehittämistyötä voidaan aktivoida ja tukea esimerkiksi kansainvälisillä koulutushankkeilla ja -messutapahtumilla maakunnan kasvukeskuksissa, joissa on Mellasen (2001) mukaan eniten resursseja isojen tapahtumien järjestämiseen. Tähän mennessä Pohjois-Savossa on järjestetty verraten vähän, jos lainkaan, vastaavanlaisia isoja kulttuurialan kehittämistapahtumia.

Suuret tapahtumat mahdollistavat kulttuuriyrittäjien aktivoitumisen, tuotekehittelyn, yhteismarkkinoinnin, liikevaihtoon liittyvien tietojen kartoituksen ja verkostoitumisen sekä valtakunnallisen uutiskynnyksen ylittymisen. Näitä esitettiin kehittämistyön lähtökohdiksi ja Pohjois-Savon kulttuurialan yrittäjyyden kriittisiksi menestystekijöiksi kulttuuriyrittäjille suunnatun kyselyn vastauksissa ja aikaisemmissa selvityksissä (Korpelainen 2000).

Kulttuurialan koulutusta annetaan sekä yksityisissä että julkisissa oppilaitoksissa. Erityisesti viestinnän koulutusta on lisätty. Koulutuksen vahvan työelämäkytkennän, liiketoimintaan, markkinointiin ja tuotekehittelyyn liittyvän kulttuuriyrittäjien täydennyskoulutuksen ja kulttuurialan tutkintoon johtavan yliopisto-opetuksen puutetta pidettiin kyselyn ja haastattelun tuloksissa pullonkauloina. Uudet, suunnitteilla olevat koulutusmallit, muun muassa Sibelius Akatemian musiikkikoulutuksessa, lisäävät koulutuksen kustannustehokkuutta ja kansainvälistymistä kandidaatti- ja

maisteriopinnoissa. Pohjois-Savon kulttuuriyrittäjien mahdollisuuksia lisäpätevöitymiseen ja erityisesti tutkintoon tähtääviin korkeakouluopintoihin ja kansainväliseen jatkotutkintoon tulisi parantaa. Yhteiskunnan ja työelämän tarpeet jatkokoulutukselle on tiedostettu Pohjois-Savon kulttuurialan oppilaitoksissa. Paikallisesti, valtakunnallisesti ja kansainvälisesti verkottuvat koulutusmallit ovat suunnitteilla.

Kulttuuriyrittäjyyden ammatillisen ja liiketoiminnallisen arvostuksen nostaminen, toimialan monipuolisuuden esille tuominen tilastojen ja tutkimustiedon näkökulmasta ja yrittäjyyden niin sanotun hiljaisen tiedon ja osaamisen välittäminen nuorille voisi olla yksi klusterin koulutuksen kehittämisstrategioista.

4.5 Haasteelliset kehityssuunnat ja väestöryhmien tarpeet

Maakunnan haasteelliset kehityssuunnat, jotka vaikuttavat voimakkaimmin kulttuurialaan ja kulttuuriyrittäjien toimintaympäristöön ovat mahdollinen väestökato, väestön ikääntyminen (Maakuntakuvatutkimus 2000), yli 75-vuotiaiden kansalaisten keskimääräisen toimintakyvyn paraneminen ja asuminen kotona (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2001), lapsiperheiden "vapaa-aikaköyhyys" (Takala 2001) ja työllisyysasteen pieneneminen (Jääskeläinen 2002). Kulttuuriala, erityisesti julkinen sektori, on perinteisesti kärsinyt myös suhdanteiden muutoksista (Kuopion kulttuurilautakunta 2000, Mellanen 2001). Tällöin kulttuuriyrittäjyyden kytkeminen julkisen sektorin yrityksiltä ostamiin palveluihin on liiketoiminnallisesti tavoiteltavaa samoin kuin kulttuuriyrittäjien ja maakunnan menestyneiden yritysten liiketoiminnallisen yhteistyön lisääminen. Maakuntakuvatutkimuksen (2000) mukaan nuorilla on kulttuuripalvelutarjonnan kehitysideoita. Muutamissa kyselyvastauksissa nuoret esittivät ajatuksen huvipuiston perustamisesta Pohjois-Savoon ja huokeiden kulttuuripalvelujen tarjoamisesta opiskelijoille. Myös isot matkailuyrittäjät toivat vastauksissaan esille turistien ja paikallisten nuorten kannalta houkuttelevan huvipuiston perustamisen. Toisaalta Viitasen (1999) mukaan suomalaiset vaikuttavat tyytyväisiltä kulttuuripalvelujen tarjontaan ja erityisesti runsaasti käytettyihin julkisiin kirjastopalveluihin. Tämä tutkimus ei kuitenkaan selkeästi kartoittanut kulttuuriyrittäjyyden pullonkauloja. Viitasen (1999) mukaan panostuksia nuorisotyöhön ja nuorille suunnattujen kulttuuripalvelujen tuottamiseen toivovat eniten hyvin koulutetut keski-ikäiset henkilöt ja erityisesti naiset. Yrittäjät ja korkeakoulututkinnon suorittaneet olivat muita valmiimpia panostamaan nuorisotyöhön nykyistä enemmän. Erityisesti lähioissa ja kaupunkikeskustoissa nuorisotyöhön haluttiin panostaa enemmän kuin haja-asutusalueilla. Tämän selvityksen perusteella voidaan myös sanoa, että nuorille suunnattujen kulttuuripalvelujen tarjontaan tarvitaan lisäpanostuksia kulttuurireirien ja nuorison idolien antaman koulutuksen eli stara -koulutuksen muodossa. Nuoria tulisi kannustaa myös enemmän yrittäjyyteen.

Näitä kehityssuuntia kulttuuriklusterin tulisi pyrkiä kääntämään positiivisiksi. Tämä voidaan tehdä luomalla kulttuurialalle pysyviä työpaikkoja ja yrityksiä, jotka rikastuttavat palvelutarjontaa ja lisäävät potentiaalisten muuttajien ansiotyömahdollisuuksia. Kulttuurialan yritysten ja työpaikkojen tulisi liittyä ja keskittyä viihteeseen, virikepalveluihin, tallenteiden valmistamiseen, informaatioteknologiaan, opetukseen, hoito-, sosiaali-, kuljetus-, metalli- ja markkinointialaan sekä teollisuuteen.

Syntyvien pienten kulttuuriyritysten ja Pohjois-Savon menestyneimpien yritysten välistä verkostoitumista tulisi edistää muun muassa taidehankintojen, tallenteiden, virikepalveluiden, markkinointikampanjoiden ja yritysten henkilöstön viihtymiseen sekä hyvinvointiin liittyvien tapahtumien kautta realisoituvissa liiketoimintamahdollisuuksissa. Tällä hetkellä vientiin panostavia kulttuuriyrityksiä Pohjois-Savossa on erittäin vähän. Tilannetta voitaisiin ehkä muuttaa yrityksille suunnatulla vienti- ja kansainvälistymisohjelmalla tai tuotantotuella. Pohjois-savolaisten kulttuuriyritysten tuotteiden tulisi olla hinnaltaan kilpailukykyisiä, laadukkaita, yksilöllisiä ja tarjonnan monipuolista sekä näyttävästi markkinoitua.

Pohjois-Savon väestön ikärakenne kunnittain tarkasteltuna on hyvin samankaltainen. Suurin osa väestöstä kuuluu 15-64 -vuotiaiden ryhmään (Tilastokeskus 2000). Ikäpyramidista tulkittuna sekä 39-54 -vuotiaiden naisten että miesten osuus on suurempi kuin muiden ikäryhmien. Viitasen (1999) mukaan nuoriin halutaan panostaa kulttuuripalveluiden suunnittelussa ja tuottamisessa. Tulos tukee tämän selvityksen kyselyjen ja haastattelujen tuloksia. Nuorten sitouttaminen alueelle ja asuintyytyväisyyden lisääminen tapahtuu laadukkaana, alueelle jäämiseen kannustavan ja työelämäkeskeisen koulutustarjonnan, työpaikkojen, kansainvälisen vaihdon ja monipuolisten, maamme kärkijoukkoon arvoitettavien, kohtuuhintaisten viihde- ja kulttuuripalvelujen avulla. Myös nuorten, 25-30 -vuotiaiden, kannustaminen harrastuksesta yritystoimintaan hankkeiden, riskirahoituksen, kansainvälisen vaihdon ja valmiiden liikeideoiden/tunnistetun palvelutarpeen avulla tuottaa alueelle osaamista, rohkeutta ja myöhemmin realisoituvia rahavirtoja. Palvelutarpeeseen vastaaminen yritystoiminnalla edellyttää halukkaiden osaamisen kilpailuttamista. Näin menetellään jo nyt esimerkiksi eläkeiässä olevien yrittäjien siirtäessä toimintaansa nuoremmille.

Sosiaali- ja terveysministeriön (2001) Terveys 2015 -ohjelmassa yhtenä tavoitteena esitettiin, että yli 75-vuotiaiden keskimääräisen toimintakyvyn paraneminen jatkuu samansuuntaisena kuin viimeisten 20 vuoden ajan. Ikääntyvien kulttuuripalvelujen kehittämisessä tulisi nähdä uusien ja ennakkoluulottomien liikeideoiden ja kulttuuri-, hyvinvointi- ja matkailuyritysten syntymismahdollisuudet sekä yksityisen ja julkisen sektorin toimintamahdollisuudet kulttuuriyritysten tarjoamien virikepalvelujen ostamisessa.

4.6 Jatkotutkimukset

Tehdyn selvityksen mallintamiseen käytettiin muun muassa Porasen ym. (2001) kulttuurialan vaikuttavuustutkimusta ja Karttusen (2001) kulttuuriyövoimatutkimusta. Järjestelmällinen kulttuurialan julkisen sektorin tiedon kerääminen helpottuu muun muassa Pohjois-Savon taidetoimikunnan ja Opetusministeriön yhteistyön kautta. Sen sijaan kulttuuriyrittäjyyden osalta tiedon kerääminen kannattaa toteuttaa esimerkiksi kolmen tai viiden vuoden välein toimintamalliin kirjattujen kehitystavoitteiden ja strategian mukaisesti. Tällöin saadaan arvokasta tietoa kulttuuriklusterin asettamien tavoitteiden toteutumisesta lyhyellä aikavälillä. Tiedonkeruuprosessissa korostuvat vertailukelpoisuus aiempiin selvityksiin ja yhteinen aikataulu julkisen sektorin tietojen kokoamisen kanssa.

Tutkimussuunnittelussa voidaan todennäköisesti käyttää yhteisiä resursseja kulttuuriyrittäjyyden ja julkisen kulttuurin näkökulmista. Toisaalta, jos halutaan korostaa kulttuuriyrittäjyyttä liiketoiminnallisesta näkökulmasta, tutkimukset suunnataan sen mukaisesti sopivien organisaatioiden alaisuuteen. Luovan liiketoiminnan tutkiminen Pohjois-Savossa esimerkiksi yrityksen todellisen liikevaihdon ja odotetun liikevaihdon osalta voisi jatkossa tapahtua kulttuurialan koulutus- ja messutapahtumien yhteydessä. Tämän selvityksen käytännön työtä hidastivat toimipaikkarekisterien vanhat yhteystiedot ja tietojen virheellisyys sekä puutteellisuus. Tästä syystä suuren kulttuuriyrittäjäjoukon verkostoituminen alan tapahtumissa voisi mahdollistaa tutkimuksiin sopivan tiedon tuottamisen kustannustehokkaasti.

Tämä kannattaisi toteuttaa tietoteknistä mallintamista hyväksi käyttäen, jotta tulos olisi nopeasti näkyvässä eri kulttuurin toimialoilla ja henkilöstömääriltään erilaisissa yrityksissä. Muita varten otettavia jatkotutkimushankkeita tähän selvitykseen haastateltujen avainhenkilöiden ja kulttuuriyrittäjien mielestä olivat Pohjois-Savon kulttuuritapahtumien liiketoiminnalliset vaikuttavuustutkimukset, Matkailustrategiassa 2001-2006 mainituille ulkomaalaisille asiakasryhmille (venäläiset 20,8 %, saksalaiset 17,8 % ja hollantilaiset 7,8 % Pohjois-Savossa yöpymisistä) kohdenneet kulutustottumustutkimukset, taiteenyksityinen rahoitus yrityksiltä ja säätiöiltä, kulttuurialan oppilaitosten opiskelijoiden työelämäänsä sijoittumista koskeva yhteisesti koordinoitu tutkimus, joka parantaisi tietojen vertailukelpoisuutta, kulttuuriyrittäjyyden historia ja liiketoiminnan kehitys sekä kulttuurialan kansalaistoimintaa sekä talkootyötä koskevat tutkimukset.

4.7 Lopuksi

Kulttuuri- ja matkailualan aluekehitystyötä Pohjois-Savossa on tehty perinteisten rahoituslähteiden lisäksi EU:n rakennerahastojen varoin. Yleensä varoilla on tuettu yrityksiä, tapahtumia ja projekteja. Toimijat ovat kuitenkin vielä tähän mennessä olleet epävarmoja laajemmista ja tehokkaammista strategisista linjauksista, joilla maaseutumaisen alueen kehittämistarpeet tulisivat otetuiksi huomioon. Näitä kehittämistarpeita kulttuuriyrittäjyyden näkökulmasta ovat tässä selvityksessä olleet muun muassa yrittäjien koulutus- ja verkostoitumistilaisuudet, joita on tähän saakka toteutettu eri yksiköissä erillisin suunnitteluresurssein. Tehokkuutta, konkreettista hyötyä ja näkyvyyttä kulttuurialan koulutussuunnitteluun, tuotekehittelyyn, yhteismarkkinointiin ja kulttuurialan yrittäjien toimintaedellytysten parantamiseen tulisi hakea resursseja yhdistämällä.

Kulttuuriklusterityön tavoitteena onkin lähteä rakentamaan toimijaverkostoa ja nähdä kehittämistavoitteet ja keinot yhdessä. Verkostoituminen edellyttää mitä todennäköisimmin yhteisen suunnittelun ja kehittämistyön lisäksi taloudellisia panostuksia muun muassa henkilökunnan palkkaukseen ja tiloihin.

Se, päätyykö asiantuntijaryhmä hyväksymään strategian (ja jatkossa päivittämään strategiaa), jossa alueelliset työllisyysvaikutukset ovat pysyviä, alueen tuotepotentiaaliin, uusiin innovaatioihin, tutkimusresursseihin ja koulutuksen kansainvälisiin laatuvaatimuksiin nähden oikein mitoitettuja, riippuu poliittisesta tahdosta, rohkeudesta ja kyvystä nähdä kulttuurin välilliset ja välittömät taloudelliset vaikutukset alueen yhteisessä kehittämistyössä pitkällä aikavälillä. Ensin tulevat innovaatiot, sitten vasta tuotto. Tämä tulisi erityisesti ottaa huomioon klusterin strategian suunnittelussa.

TIIVISTELMÄ

Työssä selvitetään Pohjois-Savon kulttuurin nykytilaa ja kartoitetaan kulttuuriyritysten toimintaedellytyksiä. Selvitys- ja kartoitustyön pohjalta määriteltiin maaliskuussa 2002 kulttuuriklusterin visio ja strategia kulttuuriyritysten kilpailukyvyn parantamiseksi.

Vuonna 1999 kulttuurisektorin arvoketjunäkökulman mukainen liikevaihto oli runsaat 336 miljoonaa euroa (2 miljardia mk). Liikevaihdoiltaan ja henkilöstöltään suurimmat alat olivat vaatteiden valmistus, kustantaminen, painaminen sekä ääni-, kuva- ja atk-tallenteiden jäljentäminen, vaatteiden vähittäiskauppa, huonekalujen valmistus, tekstiilien valmistus, virkistys-, kulttuuri- ja urheilutoiminta ja huonekalujen vähittäiskauppa. Vuonna 2000 pääosin yhden henkilön työllistäviä kulttuuriyrityksiä oli 972. Suurin osa yrityksistä sijaitsi Kuopiossa, Iisalmissa ja Varkaudessa. Eniten yrityksiä oli käsi- ja vaatealalla, mainonnan ja markkinoinnin, liikunnan ja urheilun sekä viestinnän ja konsultoinnin aloilla.

Apurahalautakuntien ja Pohjois-Savon taidetoimikunnan myöntämiä harkinnanvaraisia avustuksia ja apurahoja kohdentui maakuntaan vuonna 2000 runsaat 134 550 euroa (800 000 mk) ja vuoden 2001 syyskuuhun mennessä lähes 159 778 euroa (950 000 mk). Kansalaistoiminta oli monin tavoin hyvin aktiivista:

harrastajateattereita 41
urheiluseuroja 367
käsi- ja taideteollisuusalan yhdistyksiä 3
rekisteröityneitä käsityöalan osuuskuntia 5
nuorisoseurojen liittoja kaksi.

Vuonna 2001 taide- ja kulttuurialan yhdistyksiä ja ryhmiä arvioitiin olevan 313. Kunnissa avustettiin eniten urheiluseuroja. Kunnissa kulttuuriin budjetoitiin keskimäärin 7,62 euroa/asukas (45,3 mk) vaihteluvälin ollessa 2,51-17,31 euroa (14,9-102,9 mk).

Kulttuuriyrittäjät ja alan avainhenkilöt esittivät yhteiseksi ensisijaiseksi tavoitteekseen verkostoitumisen ja toissijaiseksi markkinoinnin. Pohjoissavolaisen kulttuurialan täydennyskoulutuksessa sekä muun muassa viihdealan ammatillisessa koulutuksessa nähtiin puutteita. Kulttuurialan tuotekehittelyn ja tutkimuksen suurimmat pulonkaulat olivat resurssit. Pienten yritysten tuotekehittely oli riittämättömin resurssein tehtyä ja sattumanvaraista. Koulutuksen kehittämisen tärkeimpiä painopisteitä olivat kansainvälisyys ja työelämän tarpeet sekä valtakunnalliset laatukriteerit huomioonottava koulutus suunnittelu. Lisäksi usein mainittiin korkeakoulutukseen ja täydennyskoulutustarjontaan, nuoriin, kilpailukykyyn ja liikevaihdon kasvuun panostaminen sekä valmistuneiden työelämään sijoittumisen varmistaminen.

Tietoihin Pohjois-Savon työllisistä vuonna 1999 laskettiin mukaan alueella yritystoiminnan perusteella vahvat vaatteiden ja tekstiilien valmistuksen sekä urheilutoiminnan alat. Vuosina 2000-2001 kulttuuriammateissa toimivien työttömyys väheni keskimäärin 10,1 %. Vuonna 1997 eri virkaryhmiin kuuluvia kulttuurialan opettajia oli lukioissa 169 ja perusasteella 1624. Kulttuurityöllisiä oli määrällisesti eniten asukasluvultaan suurissa kaupungeissa.

5384 eli 5,7 % maakunnan 94331 työllisestä
vuonna 1999 kuntien keskiarvo oli 4,9 % (1,4-15,8)
keskiarvo oli 228 (10-2358)
yksityinen sektori 75,8 %, kunta 12,7 % ja yritykset 8,8 %

Opettajien ja opiskelijoiden määriä 1990- ja 2000-luvuilta:

vuonna 2001 kulttuurialan ammattioppilaitoksia oli kymmenen, joissa oli yli 386 eri virkaryhmiin kuuluvaa kulttuurialan opettajaa
kansalaisopistoissa eri virkaryhmiin kuuluvia opettajia oli 1153
Kuopion kesäyliopistossa 300 sivutoimista opettajaa

Pohjois-Savossa arvioitiin olevan yli 3600 eri virkaryhmiin kuuluvaa kulttuuriaineiden opettajaa. Pohjois-Savossa harjoitti kulttuuriaineiden opintoja yhteensä noin 37000 opiskelijaa. Vuonna 2001 oppilaitosten opiskelijamäärät jakaantuivat seuraavasti:

ammattikorkeakoulussa 614
ammatillisen peruskoulutuksen oppilaitoksissa 400
kansalaisopistoissa lähes 30400
Kuopion kesäyliopisto 5503 (vuonna 2000).

LÄHTEET

- Ahponen, P.-L.1999: Kulttuurin kierreportaikossa. Nykykulttuurin Tutkimusyksikön julkaisu 62. Gummerus kirjapaino Oy. Saarijärvi.
- Craigh-Tyte, S.W. 1998: British policy for the creative industries.
- Harrastajateatterit 2001: Sähköposti- ja puhelintiedonantoja avustuksista ja toiminnasta.
- Helander, V. & Laaksonen, H. 1999: Suomalainen kolmas sektori. Rakenteellinen esittely ja kansainvälinen vertailu. Sosiaali- ja terveysturvakeskusliitto. Helsinki.
- Hellevi 2001: Kansalaisopistotiedot.
- Helsingin Sanomat 25.9.2001: Michael Porter varoitti suomalaisia Japanin-taudista.
- I tä-Suomen läänin arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 20.11.2000. AO-paino. Mikkeli.
- Jones, B. 5/2001: Closing the gap. Global Human Relations (globalhr).
- Jääskeläinen, J. 2001: Klusteri tieteen ja politiikan välissä – teollisuuspolitiikasta yhteiskunta-politiikkaan. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen julkaisusarja A 33. Tummavuoren kirjapaino Oy. Vantaa.
- Jääskeläinen, J. 2002: Suullinen tiedonanto Savon Sanomissa 15.1.2002.
- Kangas, A. & Hirvonen, J. 2000: Euroopan unionin rakennerahastot kulttuuripolitiikan välineenä. Selvitys opetusministeriön rahoittamista kulttuurihankkeista, Opetusministeriön julkaisu 3/2000. ER-Paino Ky. Lievestuore.
- Kangas, A. 2001: Pohjois-Savon kulttuurihankkeet. Sähköpostitiedonanto.
- Karjalainen, T. 2000: Pohjoisen ulottuvuuden kulttuurinäkökulma. Teoksessa Pohjoinen ulottuvuus - yhteistyötä yli rajojen. Karjala II Interreg -ohjelma.
- Karttunen, S. 2001: Kulttuuriväyryys Suomessa 1970-1999. Yliopistopaino. Helsinki.
- Kauppalehti 17.9.2001a: Muotoilijat ovat huonoja yrittäjiä.
- Kauppalehti 29.10.2001b: Pohjois-Savon menestyjät ovat sinnikkäitä kehittäjiä.
- Kinnunen, O. 2000: Käsityöelämän nykytila selvitys Pohjois-Savossa.
- Kirjastopoliittinen ohjelma 2001-2004: Kirjastopoliittisen työryhmämuistion tiivistelmä. Opetusministeriö. Helsinki. http://www.minedu.fi/julkaisut/maat_julkaisut_aiheittain.html
- Korpelainen, P. 2000: Kulttuuriforum. Kulttuurituotanto elinkeinona ja työllistäjänä projektin loppuraportti. Taideteollisen korkeakoulun Koulutuskeskus. Helsinki.
- Kulttuuri 2000 -ohjelma: http://www.europa.eu.int/comm/culture/1999_en.html kansainväliset hankkeet, Euroopan yhteisön Kulttuuri 2000 -ohjelma.
- Kuopion kulttuurilautakunta 2000: Kulttuurilautakunnan päätökset vuosina 1991-2000. Kuopio.
- Kuopion kulttuuritoimisto 2000: Kuopion kulttuuritoimiston tilaisuuksiin osallistuneet 1994-2000.
- Lahti, A. 1990: Kymmenen eurooppalaista käskyä – 2. askel. Forssa.
- Laitinen, A. 2001: Taide- ja kulttuuriyhdistykset ja ryhmät. Pohjois-Savon taidetoimikunnan arvio Opetusministeriölle.
- Liito 2001: Liitotietojärjestelmän urheiluseuratiedot ja Pohjois-Savon liikunta ry:n henkilöjäsenten kokonaismäärä.
- Lääninhallitus 1997: Pohjois-Savon lukion ja peruskoulun opettajat.
- Lääninhallitus 2001: Hankkeet ja rahoitus.
- Maakuntakuvatutkimus 2000: Pohjois-Savon maakuntakuvatutkimus. Pohjois-Savon liitto. Kuopion Liikekirjapaino Oy. Kuopio.
- Matkailun edistämiskeskus 2002: Matkailubarometri.
- Matkailustrategia 2001-2006. Pohjois-Savon liitto. Kuopio.
- Mellanen, N. 2001: Alueellisen kulttuuritoiminnan arvioinnin kehittäminen. Julkaisematon.
- Minkkinen V., Karttunen, S. & Ekholm, J. 1999: Kulttuuritilasto. Kulttuuri ja viestintä. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Muotoiluakatemia 2001: Työelämäkysely 1996-2001. Julkaisematon.
- Muotoilun tulevaisuuden tunnistaminen, Hytönen Jaana ja Nieminen Erja, väliraportti 2.10.2002, Taide-teollinen korkeakoulu
- Oesch, P. 1998: Yritysten tuki taiteille 1996. Helsinki.
- Oesch, P. 2001: Tilastotietoa taiteesta no 27. Tiivistelmä. Taiteen keskustoimikunta. Helsinki.
- Ojala, P. 2001: Sähköpostitiedonanto.
- Opetusministeriö 2000-2001: Harkinnanvaraiset apurahat ja avustukset syyskuussa 2001.
- Opetusministeriö 2001: Avustukset syyskuussa 2001 OPM:n kotisivuilla.

Opetushallitus 2001a: Pohjois-Savon ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijat ja käyttökustannukset koulutusaloittain poislukien oppisopimuskoulutus. <http://www.oph.fi/info/rahoitus/> ja <http://vos.uta.fi/rap/kust/v00/raportit.html#r2>.

Opetushallitus 2001b: Ammatillisen korkeakoulutuksen opiskelijat koulutusaloittain perustietokysely. <http://www.oph.fi/info/rahoitus/> ja <http://vos.uta.fi/rap/kust/v00/raportit.html#r2>.

Opetushallitus 2000-2002: Pohjois-Savon kansalaisopistojen yksikköhinnat, valtionosuuden laskennallinen peruste ja vahvistetut opetustunnit. <http://www.minedu.fi/opm/koulutus/aikuiskoulutus/kansalaisopistohtml> ja <http://vosutafi/rap/vos/v01/6yk901html>

Perez de Cuellar, J. 1998: Moninaisuus luovuutemme lähteenä – kulttuurin ja kehityksen maailman-komission raportti. Unescon raportti. Otavan kirjapaino. Keuruu.

Pitkänen, A. 2001: Kuopio tanssii ja soi -festivaalin toiminnanjohtajan haastattelu.

Pohjois-Savon liikunta 2001: Pohjois-Savon liikunta ry:n jäsenet 2001.

Pohjois-Savon liitto 2000: Toimipaikkarekisterin kulttuuriyritykset toimialoittain ja henkilöstö.

Pohjois-Savon liitto 2001a: Pohjois-Savon kehitysnäkymiä ja tavoitteita tulevaisuuteen 2020 -muistio. Kuopio.

Pohjois-Savon liitto 2001b: Tavoite 1 -ohjelman hankerekisteri syyskuussa 2001.

Pohjois-Savon taidetoimikunta 1999-2001: Avustukset ja apurahat.

Poranen, A., Karppinen H. & Airo-Karttunen E.-R. 2001: Kulttuurin työllistävyys ja sosioekonominen merkitys Kainuussa. Kajaani.

Raatikainen, M. 2001: Sähköpostitiedonanto.

Reinikainen, T. & Kämäräinen, K. 2001. Tilastotietoja Pohjois-Savosta. Pohjois-Savon liitto. Kuopio.

Savon Sanomat 15.1.2002a: Työllisten osuus pieneni Savossa

Savon Sanomat 23.1.2002b: Tilastoista katosi tuhat työtöntä.

Savon Sanomat 14.2.2002c: Negatiivisen vuosikatteen kuntien määrä laski Savossa.

Savo Sinuksi 2/2001: Pohjois-Savon julkiset investoinnit yltyvät 4 miljardiin markkaan.

Savo Sinuksi 2/2001: Pohjois-Savon määrälliset tavoitteet vuoteen 2020.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2001: Terveys 2015 -ohjelma. <http://www.terveys2015.fi>

Suomen Nuorisoseurojen Liitto 2000: Pohjois-Savon ja Ylä-Savon piirien nuorisoseuratoiminta 2000.

Taiteenkeskustoimikunta 2001: Avustukset ja apurahat syyskuussa 2001 toimikunnan kotisivuilla.

Taide- ja taiteilijapoliittinen ohjelma (TAO), 2001

Takala, P. 2001: "Vapaa-aika köyhyys" lapsiperheiden ongelma. Kelan Sanomat 4/2001.

TE -keskus 2001: Työttömien määrä 2000/2001 elokuu.

Tilastokeskus 1998: Työllinen työvoima Pohjois-Savossa, työssäkäyntitilasto.

Tilastokeskus 1999: Pohjois-Savon yritysten toimipaikkojen määrä, liikevaihto ja henkilöstö.

Tilastokeskus 2000b: Väestön ikä- ja sukupuolirakenne. Kuntatalouden voimavarojen erot Pohjois-Savossa vuonna 2000. Teoksessa: Reinikainen, T. & Kämäräinen, K. (toim.) 2001. Tilastotietoja Pohjois-Savosta. Kuopio.

Tilastokeskus 2001b: Aluebarometri

Tilastokeskus 2002:1: Kulttuuri ja viestintä. Kulttuuritilasto 2001.

Tilastokeskus 2002: Työttömyys aleni Suomessa.

Tilastokeskus 2002:11: Väestömuutokset 2001.

Tilastokeskus 2003:1: Väestön neljännesvuositilasto 2002 4. neljännes.

Valtioneuvoston arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 17.12.1998: Opetusministeriö/ Taiteenkeskustoimikunta. Porvoo. http://www.minedu.fi/julkaisut/arkkiteht_pol_ohj_.html

Valtioneuvoston periaatepäätös muotoilupolitiikasta 15.06.2000: (toim.) Heini Korpelainen. Opetusministeriö. Helsinki. <http://www.minedu.fi/julkaisut/vnmuotoilu.html>

LIITE 1

Pohjois-Savon alueellisiin tavoiteohjelmiin sisältyviä kulttuurihankkeita kaudella 1995-1999 oli 17 (Kangas 2001):

1. Riuttalan talonpoikaiskulttuurin suojelusäätiö (talonpoikaismuseon kehittäminen) - Karttula
2. Rajakarjalais-ortodoksisen kulttuurin kehittämistuki - Iisalmi
3. Savo-Karelia ART -kulttuurimatkailuhanke - Lapinlahti
4. Nainen ajassa - Kvinna i tiden (Rautalammin kulttuurimatkailun kehittäminen) - Rautalampi
5. Kulttuurimatkailun kehittäminen - Vesanto
6. Revontulien Suomi Euroopan kulttuurikaupungeissa 2000 - Maakuntien yhteinen
7. Multimedia - Luovutetun alueen Karjalan ja Petsamon ortodoksiset kirkot/tsasounat vuoden 1939 virtuaaliodellisuudessa - Iisalmi
8. Käsiteollisten tuotteiden alueellisen myynti- ja tuoteverkoston kehittämishanke - Varkaus/kuntien yhteinen
9. Varkauden kaupungin ja Leppävirran kunnan kulttuuriympäristön hoito-ohjelman laatiminen - Varkaus/Leppävirta
10. Kulttuuriperinnön hoito-ohjelma - Varkaus
11. Kopolanniemen kartano - Varkaus
12. Lepistön talon kunnostaminen - Varkaus
13. Varkauden entisen asemarakennuksen kunnostaminen - Varkaus
14. Maaningan vanhan pappilan kunnostaminen - Maaninka
15. Kiuruveden vanhan pappilan kunnostaminen - Kiuruvesi
16. Ukkolan tilan kunnostaminen - Leppävirta
17. Keski-Savon musiikkiopiston kunnostaminen - Varkaus

Pohjois-Savon Leader-rahoitteisia kulttuurihankkeita kaudella 1995-1999 (Koillis-Savon Leader II) oli 27 (Kangas 2001):

1. Kulttuurinvaihto-koulutusohjelma Savo-Pohjanmaa
2. Suukot: Kulttuurimatkailun kehittämishanke ja ELMA-messuille osallistuminen
3. Tahko MTB-120 ja museoaitta
4. Juankosken ruukkialueen kehittäminen/keramiikkapaja
5. Kiparin rinteiden näköalapolun peruskorjaus ja kunnostus
6. Kirkkovenehanke
7. Active Tourist Service
8. Myllyttäret
9. Perinne elämään!
10. Likkoo liinana - pese pyyhkeenä
11. Sävellä oma mattosi
12. Tarina-tuotteita
13. Keramiikkapajan laajennushanke
14. Kipin kapin kopin
15. Koillis-Savon perinne-, ruoka- ja tapakulttuurin elvytyshanke
16. Koillis-Savo elää
17. Opetuskäyttöön tarkoitetun ateljeen rakentaminen
18. Luikonlahden ja Maarianvaaran kehittämishanke
19. Onnellisten lehmien kylät
20. Muuruveden pitäjän kylien historia-, yhteistyö- ja kehittämishanke
21. Savusaunahanke
22. Ruukkimiljöön kehittämisprojekti

23. Perinnepolku
24. Säyneisen rautapilotti
25. Teatteritoiminta
26. Kulttuuriympäristö tietoisuuteen
27. Koillis-Savon oppaiden koulutus- ja kehityshanke

LIITE 2

Euroopan yhteisön Kulttuuri 2000 -ohjelman kautta rahoitettuja kansainvälisiä hankkeita oli vuosina 1999-2001 kaksi:

1. Art and Agriculture
2. Photo.doc

Pohjois-Savon
kulttuuriklusteri

Kulttuuriklusterin nykytilaselvitys

ISBN 952-5188-42-6 ISSN 1238-6383